

Gebiedsofferte groenblauwe diensten Midden-Delfland

Bouwstenen voor afspraken tussen Vockestaert en Delfland

Gebiedsofferte groenblauwe diensten Midden-Delfland

Bouwstenen voor afspraken tussen Vockestaert en Delfland

Schipluiden, december 2011

Colofon

Uitgave: Vockestaert – Agrarische Natuurvereniging voor Midden-Delfland e.o.,
Gemeente Midden-Delfland, Hoogheemraadschap van Delfland.

Tekst: Paul Terwan

Foto's: Paul Terwan (omslag, p. 2, 14, 29, 35, 47, 48), Hendrik van Kampen
(p. 4), Melissa de Looff (p. 8), Water, Land & Dijken (p. 12, 16), Marcel van
der Pot (p. 20), Waterschap Hollandse Delta (p. 21), Theo Bouwman (p. 24),
AgriTeam Makelaars (p. 31), Vockestaert (p. 43, 45).

Kaartmateriaal: Hoogheemraadschap van Delfland

Dit rapport kan worden besteld bij Vockestaert (tel. 015-3807112, e-mail
info@vockestaert.nl) en is te downloaden van de websites van de drie
projectpartijen

Inhoud

DEEL A: BESCHRIJVING VAN DE PROCESGANG

1. Inleiding	1
2. Wat gebeurt er elders in Nederland?	3
3. Inventarisatie en selectie van diensten	5
3.1 Welke diensten hebben we meegenomen?	5
3.2 De groslijst: van breed naar smal	5
3.3 Het gebiedsproces op weg naar een offerte	7
4. Uitwerking van kansrijke diensten(clusters)	9
4.1 Piekberging	9
4.2 Verbeteren waterkwaliteit door bufferzones langs waterlopen	12
4.3 Afvoer en verwerking van biomassa en bagger	14
4.3.1 Verwijderen en/of verwerken van maaisel uit sloot, berm en dijk	15
4.3.2 Aanleg van baggerdepots op grasland (weilanddepots)	16
4.4 Ecologie van water en oevers	17
4.4.1 Aanleg van natuurvriendelijke oevers (NVO's)	18
4.4.2 Visvriendelijk maken van duikers en dammen	21
4.5 Uitvoering van onderhoudstaken voor het waterschap	22
4.5.1 Baggeren van hoofdwaterlopen	23
4.5.2 Onderhoud van het watervoerende deel van hoofdwaterlopen	25
4.5.3 Onderhoud van natuurvriendelijke oevers (NVO's)	26
4.5.4 Onderhoud van dijken en kaden, paden en bergingen	29
5. Groene dienst of aanbesteding?	33
6. Conclusies en aanbevelingen	37

DEEL B: DE OFFERTE

7. Aangeboden diensten en prijsstelling	41
8. Uitvoering: rol Vockestaert, aanpak en kwaliteiten	43
8.1 Rol Vockestaert	43
8.2 Kwaliteiten van Vockestaert en de betrokken agrariërs	46
8.3 Uitvoeringskosten van Vockestaert	49

DEEL C: BIJLAGEN

1. Ervaringen met diensten aan waterschappen elders in Nederland	51
2. De groslijst van maatregelen	55
3. Groenblauwe diensten en de gedragscode voor de waterschappen	59

DEEL A
BESCHRIJVING VAN DE PROCESGANG

1 Inleiding

De landbouw levert al tientallen jaren 'groene diensten' in de vorm van (betaald en onbetaald) natuur- en landschapsbeheer. De laatste jaren winnen ook blauwe of groenblauwe diensten aan populariteit: diensten in de sfeer van waterkwaliteit- en kwantiteit, of in bredere zin: diensten geleverd aan waterschappen. Op verschillende plekken in het land wordt hiermee inmiddels ervaring opgedaan.

Het Hoogheemraadschap van Delfland is al geruime tijd geïnteresseerd in groenblauwe diensten. In 2007 is een eerste verkenning gedaan naar een beperkt scala aan diensten. Eén van de ideeën uit die verkenning was het opstellen van een concrete 'polderofferte' bij wijze van vingeroefening. Uit zo'n fictieve offerte, later 'gebiedsofferte' genaamd, zou duidelijk moeten worden hoe er concreet zaken kunnen worden gedaan: hij bevat een uitwerking van diensten, randvoorwaarden en prijzen.

In de context van het Waterkader Haaglanden en het EU-project Aquarius is het opstellen van een gebiedsofferte ook daadwerkelijk van de grond gekomen. Dit rapport bevat de bevindingen van het proces om tot een offerte te komen en voor een select aantal diensten een concrete (maar fictieve) offerte.

Doel- en vraagstelling

De doelstelling van het project is drieledig:

- in beeld brengen van betaalde diensten door agrariërs aan het waterschap die bijdragen aan het behoud en de versterking van het agrarisch open cultuurlandschap in Midden-Delfland, waarbij een economisch vitale landbouw een belangrijke randvoorwaarde is;
- bevorderen van samenwerking en wederzijds begrip tussen agrariër en Hoogheemraadschap;
- betrekken van ervaringsdeskundigen en het mogelijk kunnen benutten van nieuwe aanbieders van blauwe diensten.

De vraagstelling van het project luidt:

- a. Welke diensten kunnen voor een gebied als Midden-Delfland worden geclassificeerd als groenblauwe diensten, c.q. diensten aan het waterschap? En vervolgens:
  - naar welke daarvan is een concrete vraag bij Delfland?
  - voor welke daarvan is animo onder de boeren?
  - op basis hiervan: waar liggen de beste kansen?
- b. Onder welke voorwaarden kunnen deze diensten worden geleverd: inhoudelijk, juridisch/organisatorisch en financieel?
- c. Hoe kunnen de diensten het best worden georganiseerd? Welke rol kan Vockestaert hierin spelen?

Werkwijze en dankwoord

Het project is een coproductie van de gemeente Midden-Delfland, agrarische natuurvereniging Vockestaert en het Hoogheemraadschap van Delfland. De gemeente vervult hierbij de rol van eerstverantwoordelijke. Er is een stuurgroep geformeerd waarin de drie partijen zitting hebben. Hierin namen deel:

- Melissa de Looft en Marcel van der Pot, Hoogheemraadschap van Delfland;
- Pieter van der Brugge, Gemeente Midden-Delfland;
- Herman Docters van Leeuwen, Gerard van Winden en Astrid van der Kooij, Vockestaert.

Vertegenwoordigers van de betrokken partijen bij de startexcursie van het project

Verder heeft overleg plaatsgevonden met:

- de grondgebruikers in Midden-Delfland. Er zijn twee workshops georganiseerd, waarop 40, resp. 20 mensen aanwezig zijn geweest. De eerste keer waren daarbij ook enkele maatschappelijke organisaties aanwezig. Tijdens de workshops zijn de animo voor en de randvoorwaarden bij de verschillende diensten verkend;
- het Hoogheemraadschap, ook breder dan met de vertegenwoordigers in de stuurgroep. Zo zijn eerdere versies van dit rapport van commentaar voorzien door Thalitha van Heijst, Helen Hangelbroek, Karin Tromp, Anja Dijkstra, Ronald Bakkum en Hans Buisman;
- de werkgroep groenblauwe diensten van Vockestaert en LTO Delflands Groen;
- Niek Praagman, oud-bestuurslid van Vockestaert.

We danken alle betrokkenen voor hun inzet.

Ook zijn we dank verschuldigd aan de financiers van het project: in geld is dat het Waterkader Haaglanden, in menskracht zijn dat het Hoogheemraadschap van Delfland, de gemeente Midden-Delfland en de agrarische natuurvereniging Vockestaert. Het Hoogheemraadschap participeert met dit project eveneens in het Europese INTERREG IVB-project *Aquarius - Farmers as water managers*, waaruit Delfland de helft van zijn eigen bijdrage gefinancierd krijgt.

Leeswijzer

Het rapport is opgebouwd uit drie delen: de procesbeschrijving (A), de feitelijke 'offerte' (B) en de bijlagen (C). In hoofdstuk 2 bespreken we kort wat er elders in Nederland aan (groen)blauwe diensten loopt. In hoofdstuk 3 schetsen we het proces van inventarisatie en selectie van diensten. In hoofdstuk 4 werken we de diensten-top-5 verder uit. In hoofdstuk 5 formuleren we conclusies en aanbevelingen. Hoofdstuk 6, het begin van deel B, bevat de feitelijke offerte: diensten en prijsstelling. Hoofdstuk 7 ten slotte bevat de wijze van uitvoering en de kwaliteiten van Vockestaert daarbij.

2 Wat gebeurt er elders in Nederland?

Zoals gezegd is er op het gebied van groenblauwe diensten ook elders in Nederland al het nodige op gang gekomen. We maken hierbij een onderscheid in vieren:

- voorbeelden van min of meer structurele samenwerking;
- deelname van waterschappen aan regelingen van andere partijen;
- experimenten;
- vergoedingsregelingen voor waterberging.

Bijlage 1 bevat het overzicht van voorbeelden elders in wat meer detail.

Structurele samenwerking

Er zijn – voor zover ons bekend – drie voorbeelden van dienstencontracten die het karakter van een proefproject overstijgen:

1. In Laag Holland betaalt het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier een aantal bedrijven voor het werken met de baggerspuit, het beheer van dijken en kaden en het verwerken van maaisel uit bermen, sloten en dijken (composteren tot 'humest'). Het Hoogheemraadschap beraadt zich overigens op een meer structurele aanpak van groenblauwe diensten en heeft een soortgelijke verkenning laten doen als Delfland nu doet.
2. In de Vechtstreek (project 'Boeren als waterbeheerders') betaalt het waterschap Amstel, Gooi en Vecht voor de inrichting van natuurvriendelijke oevers in combinatie met de aanschaf van drinkbakken en de aanleg van drinkplaatsen. Daarnaast is een beheerregeling in het leven geroepen voor de oevers, waar ook andere maatregelen in de sfeer van de waterecologie een plek kunnen krijgen.
3. Hoewel het project de naam pilot draagt, betaalt het waterschap Veluwe vanaf 2011 voor 6, resp. 12 jaar voor akkerrandenbeheer, afvoer en verwerking van maaisel en aanleg en onderhoud van natuurvriendelijke oevers.

Deelname van waterschappen aan regelingen van andere partijen

Soms betalen waterschappen mee aan stimuleringsregelingen voor groenblauwe diensten van andere partijen. Zo betalen de Brabantse waterschappen De Dommel en Aa en Maas mee aan het Brabantse (provinciale) stimuleringskader. Een ander voorbeeld is de bijdrage van waterschap Regge en Dinkel aan het Gebiedsfonds 'Boeren voor Natuur' Twickel (Twickelfonds). In Brabant ligt de nadruk op landschapselementen, maar er zijn ook enkele watergerelateerde maatregelen: graven van poelen, beheer van natuuroevers, plaatsen van rasters. Van het Twickelfonds in ons niet bekend of het waterschapsbudget is geoormerkt voor watermaatregelen.

Proefprojecten

Verschillende waterschappen en provincies hebben proefprojecten lopen met groenblauwe diensten. Voorbeelden zijn het Hoogheemraadschap van Rijnland, de provincie Utrecht (in het West-Utrechtse veenweidegebied) en het Groningse waterschap Noorderzijlvest.

De maatregelen waarom het gaat zijn: inzet van de baggerspuit, creëren van bufferzones (mest- en spuitvrij), aanleg en beheer van natuurvriendelijke oevers (al dan niet in combinatie met de aanleg van drinkplaatsen en het plaatsen van rasters), het vergroten van de oppervlakte open water, natuurvriendelijke slootschoning, aanleg van nestvlotjes voor de zwarte stern, beheer van akkerranden gericht op functionele agrobiodiversiteit (FAB) of andere natuurwaarden, laten staan van riet in sloten, langer

vasthouden van water door stuwtjes en bodemverbetering (verhogen organische-stofgehalte kleibodem).

Bij de drie voorgaande categorieën projecten wordt in bijna alle gevallen betaald conform de catalogus groenblauwe diensten om niet in strijd te handelen met de staatssteunregels.

Schaderegelingen

Inmiddels hebben behoorlijk wat waterschappen een schadevergoedingsregeling in het leven geroepen voor schade door maatregelen van het waterschap, in het bijzonder waar het gaat om waterberging op landbouwgrond. Voor dit laatste heeft de Unie van Waterschappen een format opgesteld, dat inmiddels – in verschillende varianten – door diverse waterschappen (bijv. Aa en Maas, Vallei & Eem, Amstel, Gooi en Vecht, Velt en Vecht, Brabantse Delta, De Dommel, Friesland, Hunze en Aa's, Veluwe) operationeel is gemaakt. Sommige waterschappen hebben hiervoor zeer gedetailleerde vergoedingsberekeningen gemaakt, die rekening houden met het gewas en het tijdstip van inundatie. De nieuwe Waterwet heeft een wettelijke basis gegeven aan dit soort betalingen. Ook Delfland heeft een *Verordening behandeling aanvragen schadevergoeding* (2011), maar die gaat niet specifiek over waterberging.

In beginsel mag worden betaald voor:

- planschade: planologische consequenties van de aanwijzing als bergingsgebied in bestemmingsplan, legger etc. die gevolgen hebben voor de waarde of verkoopmogelijkheden van de grond of op de mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling;
- inrichtingsschade: schade (bijv. grondverlies) door inrichting t.b.v. waterberging;
- inundatieschade. Hierbij worden doorgaans twee systemen gehanteerd: jaarlijkse betaling op basis van een vooraf ingeschatte overstromingsfrequentie of betaling per gebeurtenis op basis van taxatie achteraf.

Steeds meer waterschappen hebben schaderegelingen voor waterberging

3 Inventarisatie en selectie van diensten

3.1 Welke diensten hebben we meegenomen?

Volgens de 'officiële' definitie is een blauwe dienst een bovenwettelijke maatregel die agrariërs op vrijwillige basis kunnen aanbieden en die 'Brussel-proof' kan worden betaald op basis van de landelijke catalogus groenblauwe diensten. De dienst kan dus niet worden afgedwongen en er moet rekening worden gehouden met de staatssteunregels voor de landbouw. Sommige diensten die we hebben meegenomen, hebben echter een ander karakter:

- waterberging wordt niet altijd beschouwd als blauwe dienst. Vaak is er sprake van een wateropgave die in bepaalde polders moet worden gerealiseerd, waarbij maar ten dele invulling kan worden gegeven aan het begrip vrijwilligheid. Dat wil zeggen: er is sprake van 'ongericht aanbod' in plaats van gericht beleid van het waterschap om de berging op bepaalde plaatsen te creëren. Om die reden is er ook geen sprake van beloning, maar van schadevergoeding. Voordeel daarvan is weer dat die niet onderhevig is aan Brusselse toetsing; de catalogus bevat hiervoor dan ook geen bedragen;
- agrariërs kunnen ook werkzaamheden voor het waterschap verrichten die nu door het waterschap zelf worden uitgevoerd, c.q. worden uitbesteed aan aannemers en loonwerkers. Denk aan het onderhoud van (hoofd)waterlopen, dijken en kaden. Het gaat hier niet om een bovenwettelijke dienst en ook niet om een dienst die op boerenland wordt uitgevoerd – daarom spreken we ook wel van 'groen loonwerk'. Ook in dit geval hebben we niet te maken met de staatssteunregels, maar met de (overigens deels ook Europees bepaalde) aanbestedingsregels.

Bij de inventarisatie en selectie hebben we ons niet uitsluitend gericht op blauwe diensten in enge zin; we hebben alle maatregelen meegenomen die agrariërs kunnen uitvoeren voor het Hoogheemraadschap. Op de regels voor staatssteun en aanbestedingen komen we later (hoofdstuk 5) nog terug.

3.2 De groslijst: van breed naar smal

Opstellen brede groslijst

Als eerste is een groslijst opgesteld van maatregelen die in Midden-Delfland toepasbaar zouden kunnen zijn. Voor deze lijst is gebruik gemaakt van bestaande literatuur over groenblauwe diensten, van projecten en pilots elders (zie ook hoofdstuk 2), van de eerste workshop met grondgebruikers en maatschappelijke organisaties en van expertise binnen Delfland. Dit leverde een lijst op met 44 mogelijke maatregelen (zie bijlage 1).

Deze lijst is vervolgens onderworpen aan twee procedés: beoordeling op basis van vraag en aanbod en clustering. Deze stappen zijn zo helder mogelijk ook in de bijlage weergegeven. We beschrijven ze hierna ook in tekst.

Beoordeling groslijst

De maatregelen in de groslijst zijn van twee zijden beoordeeld:

1. op de maatschappelijke vraag, in dit geval verengd tot de vraag vanuit Delfland. Daarbij zijn de volgende aspecten meegewogen:

- is de vraag (kwalitatief en/of kwantitatief) beschreven in beleidsnota's van Delfland?
  - is er een bestaande regeling en/of is er budget gereserveerd? Met andere woorden: is de vraag ook echt *koopkrachtig*?
Daar waar de vraag vanuit Delfland niet op voorhand duidelijk was, is getracht dit intern zo goed mogelijk te achterhalen. Deze (ambtelijke) beoordeling laat onverlet dat het bestuur van Delfland te zijner tijd natuurlijk anders kan beslissen. Van tevoren is immers afgesproken dat de bestuurlijke besluitvorming pas plaatsvindt nadat de projectresultaten zijn opgeleverd;
2. op het aanbod vanuit, c.q. de animo onder grondgebruikers in Midden-Delfland. Hiervoor zijn vooral de eerste workshop gebruikt en aanvullende discussies in de werkgroep groenblauwe diensten van LTO Delflands Groen en Vockestaert.

We hebben de beoordeling samengevat in een prioriteitstelling: maatregelen met een hoge prioriteit, een matige prioriteit en een lage of afwezige prioriteit. Door de prioriteiten van vraag- en aanbodzijde te combineren, ontstaan vier categorieën maatregelen, die in bijlage 1 een eigen kleur hebben gekregen:

- a. groen: de maatregel wordt door zowel Delfland als boeren als zinvol en haalbaar beschouwd;
- b. oranje: de maatregel wordt door Delfland als prioriteit beschouwd, maar door de boeren niet (c.q. de animo is laag). In sommige gevallen zullen we dit laatste als gegeven moeten accepteren, in andere gevallen kan de animo wellicht toenemen bij een betere kennis van de maatregel en zijn gevolgen, of is het zinvol om na te gaan onder welke randvoorwaarden de maatregel wél wordt gedragen;
- c. geel: de maatregel krijgt van Delfland een lage prioriteit, maar van de boeren een hoge(re). Soms zijn er vraagtekens bij de lage prioriteit van Delfland, soms zal deze gewoon een gegeven zijn. In het laatste geval kan worden bezien of er andere 'afnemers' voor deze maatregel zijn;
- d. blanco: beide partijen geven de maatregel een lage prioriteit.

De groene en blanco categorieën zijn duidelijk: de laatste valt af, de eerste werken we straks (§ 3.3) uit in meer detail. De twee andere categorieën bevatten maatregelen die in beginsel interessant zijn, maar op dit moment geen 'marktmatch' opleveren.

Voorbeelden van oranje maatregelen (wel vraag, geen aanbod) zijn:

- verbreden van sloten, graven van poelen (als bergingsmaatregel);
- verhogen van waterpeilen;
- zaken die niet als boerentaak worden gezien (maatregelen aan stuwen en gemalen, vangen van mollen en muskusratten)

Voorbeelden van gele maatregelen (wel aanbod, maar momenteel geen of onvoldoende concrete vraag) zijn:

- calamiteitenberging;
- milieuvriendelijke behandeling van erfwater;
- baggeren van polderwateren (niet te verwarren met hoofdwaterlopen);
- bedienen van polderstuwtjes;
- onderwaterdrainage.

Clustering resterende maatregelen tot kansrijke diensten(pakketten)

Op basis van deze werkwijze resteerden 10 maatregelen. Tot slot is gekeken of deze maatregelen nog verder konden worden geclusterd. Daarvoor zijn drie redenen:

- de groslijst bevat nu nogal wat overlap, d.w.z. diensten die erg op elkaar lijken en soms zelfs identiek (lijken te) zijn;

- de lijst bevat nogal wat diensten die een specifieke invulling vormen van een bepaald doel. Zo is inzet van de baggerpomp voor Delfland geen zelfstandige dienst, maar een mogelijke (natuurvriendelijke) invulling van een cluster 'onderhoud van waterlopen';
- het clusteren van maatregelen maakt het mogelijk om hierin elementen op te nemen die zelfstandig voor Delfland van weinig waarde zijn (bijvoorbeeld aanleg van drinkplaatsen), maar die in een cluster van maatregelen tegen relatief geringe kosten een duidelijke meerwaarde opleveren.

De hergroepering van maatregelen heeft vijf kansrijke diensten(clusters) opgeleverd:

1. Piekberging. De vraag is hier niet zo groot (volgens het Waterbeheerplan 175.000 m³) en het is de vraag of dit juridisch gestalte kan krijgen als groenblauwe dienst. Maar des te interessanter wellicht om het hier nog eens goed over te hebben, zeker ook gezien de discussie over natuurvriendelijke oevers en de wens om te experimenteren met innovatieve bergingen en meervoudig ruimtegebruik. Het gaat bij de diensten in de sfeer van piekberging om zowel de aanleg van de bergingsvoorziening als het onderhoud daarvan.
2. Verbetering van de waterkwaliteit door beperking van nutriëntenemissies. In het overleg met Delfland kwam naar voren dat deze dienst niet op doelniveau (waterkwaliteit) moet worden geformuleerd, maar op maatregelniveau. Er loopt een nutriëntenpilot waar zinvolle maatregelen zijn geselecteerd. Er kunnen twee bovenwettelijke aspecten zijn:
  - de wettelijke doelen worden *sneller* gerealiseerd dan beoogd;
  - de maatregelen *gaan verder* dan de wettelijke doelen. Het is (nog) onduidelijk of en waar dit voor Delfland interessant is.
 Er komt eigenlijk slechts één dienst in aanmerking die bewezen effectief is: creëren van bufferzones langs waterlopen verdergaand dan de 0,25 m die het Lozingenbesluit voorschrijft.
3. Afvoer en verwerking/benutting van biomassa (maaisel uit sloot, berm en dijk) en bagger (depotvorming op grasland).
4. KRW-diensten in de sfeer van waterecologie: aanleg van natuurvriendelijke oevers, natuurvriendelijk maken van dammen en duikers.
5. Uitvoering van onderhoudstaken van het waterschap door boeren, en wel op de volgende terreinen:
  - baggeren van hoofdwaterlopen;
  - onderhoud van natuurvriendelijke oevers;
  - onderhoud van het watervoerende deel van hoofdwaterlopen;
  - onderhoud van dijken en kaden, paden, bergingen etc. (de 'droge delen').

Deze diensten(clusters) werken we in het volgende hoofdstuk verder uit. Hoofdstuk 6 bevat vervolgens het concrete 'aanbod'.

3.3 Het gebiedsproces op weg naar een offerte

Eén van de doelen van het project was ook het bevorderen van begrip en samenwerking tussen Delfland en grondgebruikers. Deze doelstelling is ten dele gerealiseerd.

Bij de grondgebruikers bestond bij de start nogal wat wantrouwen jegens Delfland. Dat werd veroorzaakt door:

- de gang van zaken rond het beheer van natuurvriendelijke oevers, dat twee jaar terug niet langer met de boeren is gecontracteerd, maar met een aannemer;
- de vanaf 2010 sterk verhoogde waterschapslasten, een verhoging die door veel grondgebruikers als onterecht wordt ervaren;
- het meer algemene idee dat Delfland krap bij kas zit en dat er voor nieuwe diensten (zoals vormen van natuurvriendelijk onderhoud) dus geen geld zou zijn.

Hierdoor bestond er de nodige huiver om zaken te doen met Delfland. Tijdens de workshops bleek het aanvankelijk lastig om deze huiver weg te nemen en echt de diepte in te gaan over de concrete maatregelen. Niettemin duidt de behoorlijke opkomst op de workshops op een serieuze belangstelling om zaken te doen rond blauwe diensten. En daar waar de eerste bijeenkomst vooral een verkennend karakter had (waarvoor is animo?), is in de tweede bijeenkomst in een aantal groepen zeer constructief gepraat over de concrete uitvoering van diensten.

Groepsdiscussies tijdens één van de workshops

Ook bij Delfland bleek onzekerheid te leven over de uitvoering van diensten door agrariërs. Die lijkt te maken te hebben met:

- eveneens: de ervaringen bij het beheer van natuurvriendelijke oevers, waarbij Delfland vraagtekens plaatst bij de door de agrariërs gewenste vergoedingshoogte;
- het idee dat 'alles nu toch goed is geregeld' en dat zaken doen met agrariërs, c.q. Vockestaert, leidt tot versnippering en een complexere uitvoering;
- vragen rondom aanbestedingsregels, staatssteun en rechtsongelijkheid. Deze maken het niet altijd mogelijk om snel een eenduidig antwoord te geven over de mogelijke rol van agrariërs, deels ook omdat de bestuurlijke besluitvorming over de bijbehorende voorwaarden bewust pas in 2012 zal plaatsvinden;
- de manier waarop het project is geformuleerd. Het door de agrariërs 'laten bedenken welke diensten zij zouden willen leveren' bleek strijdig met de wens van de agrariërs om eerst van Delfland te horen wat de precieze vraag is.

Niettemin hebben de betrokkenen vanuit Delfland zich ingespannen om zoveel mogelijk relevante informatie boven water te halen en de offerte naar een zo concreet mogelijk niveau te tillen (zie deel B).

Al met al zijn Delfland, Vockestaert en grondgebruikers door het project naar elkaar toe gegroeid en bestaat er een beter begrip van elkaars wensen en randvoorwaarden.

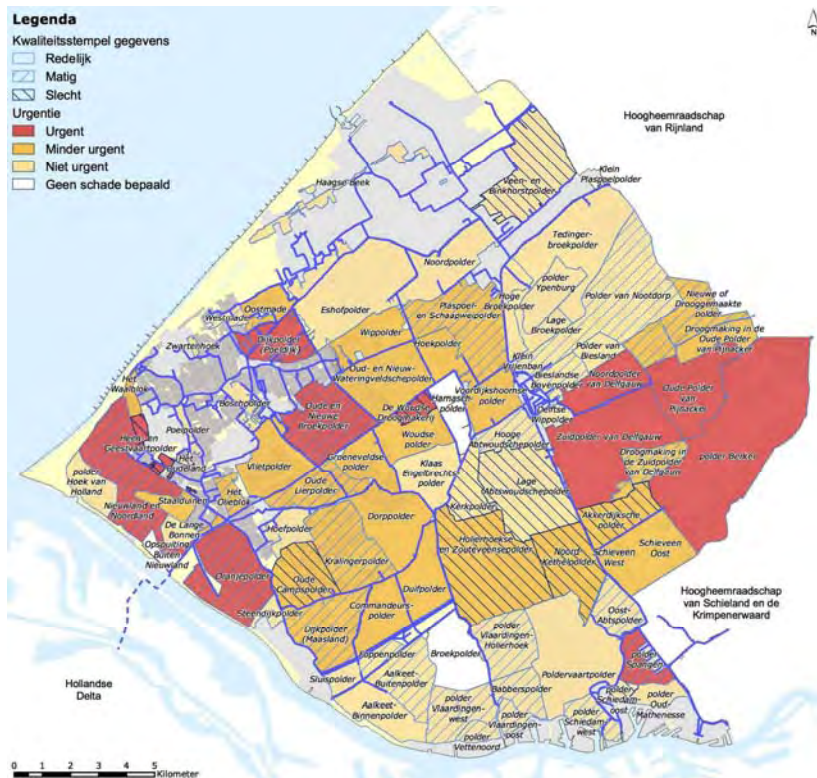
4 Uitwerking van kansrijke diensten(clusters)

In dit hoofdstuk werken we de geselecteerde diensten verder uit. We beschrijven eerst de vraag vanuit Delfland en vervolgens het aanbod van de grondgebruikers. Dat laatste doen we 'oriënterend', inclusief alle mitsen en maren, en met gebruikmaking van voorbeelden van elders. Hoofdstuk 7 bevat zoals gezegd de concrete 'offerte'.

4.1 Piekberging

De vraag

Aanvankelijk leek de vraag naar piekberging duidelijk: volgens het *Waterbeheerplan 2010-2015* moet er in het werkgebied van Delfland nog 1.500.000 m³ aan open waterberging worden gerealiseerd, waarvan 175.000 m³ in Midden-Delfland. In de *Notitie project- en nulalternatief (2011)* van de MKBA open waterberging Midden-Delfland (maatschappelijke kosten-batenanalyse) komt de bergingsopgave in graslandpolders uit op zo'n 100.000 m³, vooral in de Dijkpolder, de Woudse polder, de Duifpolder en de Klaas Engelbrechtpolder. In het meest recente *Programma Voldoende Water 2011* staat geen bergingsopgave per polder, maar staat dat de knelpunten in urgente polders voor 2015 moeten zijn opgelost, en in niet of minder urgente polders voor 2050. Van de graslandpolders in Midden-Delfland zijn hier de Dorppolder en de Groeneveldsepolder als urgent aangemerkt (zie kaart), polders die in de eerdere notitie geen bergingsopgave kenden (althans niet in de polder zelf op te lossen). De meest recente informatie van Delfland is dat op basis van de nieuwste kennis geen van de polders in Midden-Delfland wordt beschouwd als 'urgent' voor waterberging. Daarmee is de vraag ongewis, althans voor de korte termijn.

Bergingsopgave per polder in 2010. Bron: Programma Voldoende Water 2011

Daarnaast voert Delfland zoals gezegd een kosten-batenanalyse uit, waarbij verschillende oplossingen voor de problematiek worden vergeleken. Waterberging op grasland is daarbij slechts één van de opties.

Delfland geeft aan geïnteresseerd te zijn in deze dienst als:

- er geen wettelijke belemmeringen zijn (Delfland doelt daarmee op het karakter van de maatregel: als dienst of als schaderegeling; zie hierna);
- uit de MKBA blijkt dat het een aantrekkelijke manier is om de doelstelling op te lossen;
- er overeenstemming kan worden bereikt over de randvoorwaarden. Vanuit Delfland liggen die bijvoorbeeld in de sfeer van de inzetbaarheid van de grond. En de Waterwet bepaalt dat een schaderegeling alleen mogelijk is als de bergingsfunctie wettelijk (planologisch) wordt vastgelegd;
- (op termijn) één of meer polders voldoende urgent zijn/worden ten opzichte van de overige opgaven.

Het is de vraag of piekberging juridisch gestalte kan krijgen als groenblauwe dienst of alleen kan worden gerealiseerd in de vorm van planologisch aangewezen gebieden vergezeld van een schaderegeling. Op basis van de huidige inzichten ligt realisering van piekberging via de systematiek van groenblauwe diensten minder voor de hand (zie § 3.1). Maar zoals we eerder aangaven, is dat voor ons (na raadpleging van de grondgebruikers) geen reden geweest om de maatregel te schrappen.

Het aanbod

De grondgebruikers hebben wel belangstelling voor afspraken met Delfland over piekberging. Met de wateroverlast van 1998, 1999 en 2001 nog vers in het geheugen zien zij hierin tegelijk een mogelijkheid om goede afspraken te maken over de delen van polders die bij een maalstop als eerste onderlopen. Of piekberging het karakter krijgt van een blauwe dienst of van een schaderegeling, maakt hen niet uit: als de afspraken maar werkbaar zijn. Zij formuleren daarbij de volgende wensen en randvoorwaarden:

1. Als er een vergoeding komt voor waterberging, is het voor de grondgebruikers niet billijk om juist degenen met de meeste overlast niet te betalen. In het Bestuursakkoord Water is namelijk vastgelegd dat 5% van het graslandareaal vaker mag overstromen dan de afgesproken norm zonder dat daar vergoeding tegenover staat. Pas als Delfland meer dan 40% van de graslandgemalen stopzet, wordt er schadevergoeding betaald. Op dit punt zou het beleid dus moeten worden aangepast. Op basis van informatie van waterschappen die al een schaderegeling hebben, kunnen we concluderen dat hiermee verschillend wordt omgegaan:
  - in verschillende schaderegelingen speelt het 5%-criterium geen rol. Het criterium wordt wel gehanteerd om de bergingsopgave te kwantificeren, maar wordt niet als 'korting' toegepast in een schaderegeling;
  - waterschap De Dommel vergoedt bij 'gestuurde berging' alleen de extra schade ten opzichte van 'ongestuurde berging' ('natuurlijke' overstroming). Hierbij moet worden bedacht dat het hier gaat om beekdalen, waar periodieke overstroming eerder als natuurverschijnsel kan worden gezien dan in een polder.
2. Waar het gaat om de locatie van de bergingsgebieden, stellen de grondgebruikers voor te beginnen bij de laagste plekken (de 'putjes van de polder') en van daaruit een groter gebied te begrenzen. Met die werkwijze, die de natuurlijke gang van het water volgt, stel je ingrijpende inrichtingswerken zo lang mogelijk uit. We kunnen wat dit betreft een onderscheid in drieën maken:

- laaggelegen delen van de polder: de plekken waar het water min of meer in vrij verval naar toe loopt, inclusief de onderbemalingen;
  - aanleg van bergingsgebied door middel van kleinschalige inrichtingsmaatregelen: sturing van water naar bergingsgebied (dammen, stuwtjes) en zo nodig vasthouden van het water aldaar;
  - afgraven van het maaiveld om extra bergingscapaciteit te creëren. Dit is een vergaande maatregel, die ook in droge jaren structurele vernatting (en dus hogere productiekosten) meebrengt en daarom minder draagvlak heeft.
3. Het is niet de voorkeursvariant van de veehouders om de bergingsgebieden planologisch vast te leggen. Maar als dat niet anders kan (conform de Waterwet), accepteren zij een dubbelfunctie 'landbouw met waterberging' en zal de bijbehorende waardedaling van de grond (m.n. de beleggingswaarde) in de schaderegeling moeten worden verdisconteerd.
  4. De grondgebruikers willen de afspraken graag langjarig vastleggen, voorzien van een langjarige budgetgarantie. Ze denken aan een constructie als bij reguliere pacht (zes jaar met afspraken over verlenging).
  5. De schade is sterk afhankelijk van het seizoen en van de duur van de inundatie. De agrariërs vinden dat hier volop gebruik kan worden gemaakt van informatie die uit andere gebieden al beschikbaar is:
    - a. onderstaande tabel geeft inzicht in de kostenposten die *kunnen* optreden bij piekberging, inclusief een *mogelijke* verdeling over de betrokken partijen. Er moet nog een kostenpost worden toegevoegd: de geringere mestplaatsingsruimte bij inundatie, vooral als deze langer duurt dan enkele dagen;
    - b. andere waterschappen (zoals Vallei & Eem, Brabantse Delta, De Dommel) hebben al uitgebreide kostenberekeningen laten maken waarmee we ons voordeel kunnen doen bij een berekening voor Midden-Delfland.

Vergoedingscomponenten en hun (mogelijke) financiers

	voor rekening waterschap		voor rekening gemeente
	onderdeel contract	rechtstreeks betaald	
1. Waardevermindering grond	+		
2. Ontwikkelingsschade: - planschade - toekomstschade	+		+
3. Inrichtingskosten berging		+	
4. Directe effecten berging: - productiederving - extra arbeidskosten verweiden vee - schade aan gebouwen en infrastructuur - water in mestput - verlies nutriënten naar oppervlaktewater - natuurschade, derving natuurinkomsten	+ + + + + +		
5. Indirecte effecten berging: - opruimen rommel / slib - structuurschade / bodemschade - bodem- en/of watervervuiling - extra slootonderhoud / oeverherstel - extra kosten diergezondheid - extra onkruidbestrijding - problemen met certificering	+ + + + + + +		
6. Onderhoud bergingsvoorzieningen	+		

Bron: Waterberging op Voorne-Putten (Terwan, 2006)

6. De agrariërs zien betaling het liefst plaatsvinden langs twee sporen:
- a. een jaarlijkse vergoeding voor de beschikbaarstelling van de grond (in geval van een groenblauwe dienst) of een schadevergoeding voor de waardedaling en de ontwikkelingsschade (in geval van planologische vastlegging);
  - b. een vergoeding per gebeurtenis op basis van het aantal inundatiedagen, c.q. het aantal m³ gerealiseerde berging. Daarvoor zijn twee mogelijkheden:
    - zo mogelijk: op basis van tevoren – op grond van berekeningen – vastgestelde bedragen. Een bedrag per inundatiedag is meteen een goede stimulans om 't water weer snel weg te werken;
    - zo nodig: op basis van taxatie. Bij de schadetaxaties bij eerdere waterlast zijn overigens alleen de gewasschade en de kosten van opstallen van vee getaxeerd; er resteren dan dus nog verschillende andere kostenposten.
- Afkoop van de schade ineens of een jaarlijkse 'beheervergoeding' liggen bij piekberging (waarvan de frequentie tevoren lastig is in te schatten) minder voor de hand.

Omslag van wateroverlast naar geregleerde berging: groenblauwe dienst of schaderegeling?

4.2 Verbeteren waterkwaliteit door bufferzones langs waterlopen

Grondgebruikers kunnen diverse maatregelen nemen om de waterkwaliteit te verbeteren, vooral door het beperken van de af- en uitspoeling van meststoffen naar het oppervlaktewater. Het effect van de getroffen maatregelen is echter slecht meetbaar: je kunt de waterkwaliteit wel meten (dat gebeurt ook), maar die is niet 1:1 te koppelen aan de maatregelen. Het water wordt rondgepompt, er wordt water ingelaten, er zijn riooloverstorten, etc. Daarom richten we ons op bovenwettelijke maatregelen die bewezen effectief zijn. Er loopt een nutriëntenpilot (in het kader van Duurzaam Boer Blijven) waar zinvolle maatregelen worden geselecteerd. Er kunnen twee bovenwettelijke aspecten zijn:

- de wettelijke doelen worden *sneller* gerealiseerd dan beoogd;
- de maatregelen *gaan verder* dan de wettelijke doelen.

Daarbij is één maatregel die in dit opzicht kansrijk is: bufferstroken langs waterlopen, breder dan de 0,25 m die het Lozingenbesluit voorschrijft.

De vraag

Er is momenteel op dit punt geen concrete vraag vanuit Delfland. Dat wil zeggen: er is uiteraard een vraag naar verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit en er is beleid rondom nutriënten. In het Emissiebeheersplan (2010) staat dat Delfland de emissie vanuit diffuse bronnen (waaronder landbouwgrond valt) wil terugdringen, maar zich nog beraadt op de meest efficiënte aanpak. Stimulering van emissiereductie door middel van subsidies is hierbij één van de in te zetten instrumenten.

De kosteneffectiviteit van bufferzones is nog onderwerp van studie. Dat wil zeggen: op grasland is er zeker een effect op de stikstofemissies (in de orde van grootte van 10 à 20% besparing), mits de bufferzone een voldoende percentage van het totale graslandareaal inneemt (minimaal ca 5%). Ter illustratie: een veenweideperceel van 50 x 300 m (1,5 ha) met sloten rondom (700 m slootlengte) is een bufferzone van 2 m gelijk aan $2 \times 700 \text{ m} = 1.400 \text{ m}^2$ ofwel 0,14 ha. Dat is bijna 10%. In beginsel zou hier een zone van ruim 1 m volstaan. Of deze breedte volstaat, hangt echter ook af van de gebruikte apparatuur, met name voor het strooien van kunstmest. Bij gebruik van reguliere apparatuur is een strook van zeker 1,5 m nodig om te voorkomen dat er korrels in de sloot terecht komen. Bij gebruik van kantstrooiapparatuur kan veel nauwkeuriger worden bemest en volstaat een smallere bufferzone.

Voor het bepalen van de kosteneffectiviteit moeten bufferzones ook worden afgezet tegen andere zinvolle maatregelen, zoals het uitmijnen van landbouwgrond (vooral effectief voor fosfaat, waarop bufferzones nauwelijks effect hebben) en hydrologische maatregelen.

In de nutriëntenpilot worden de maatregelclusters waarvan bufferzones deel kunnen uitmaken, samengesteld op polderniveau. Hieruit kan dus volgen dat inzet van bufferzones slechts in een selectie van polders gewenst wordt geacht.

Het aanbod

De grondgebruikers zien effectieve bufferzones als volgt voor zich:

- de zone wordt gevrijwaard van meststoffen, bestrijdingsmiddelen, slootvuil en bagger. Deze beperking gaat verder dan alleen de bemesting, maar komt de waterkwaliteit zeer ten goede;
- de bufferzone blijft grasland en wordt ontzien bij graslandvernieuwing of bij scheuren van grasland voor de teelt van mais;
- langs bestaande maispercelen krijgt de bufferzone gestalte door de aanleg van een grasrand;
- creëren van een bufferzone aan weerszijden van de sloot is gewenst, maar niet noodzakelijk (het emissie-effect is in het laatste geval uiteraard lager).

Van agrarische zijde zijn de volgende randvoorwaarden geformuleerd:

- a. Er moet onderscheid gemaakt worden tussen veen- en kleigrond, zowel in de minimale breedte van de zone als in de vergoeding.
- b. Voor bedrijven met een hoge veebezetting is deze maatregel minder interessant, omdat ze mestplaatsingsruimte verliezen en mest (tegen betaling) moeten gaan afvoeren. De vergoeding moet hier dus voor compenseren.
- c. De kant vrijwaren van bagger noodzaakt vaak tot het toepassen van een andere baggermethode. Dit kostenverschil moet worden verrekend in de prijs.
- d. De bufferzone hoeft niet te worden gevrijwaard van beweiding, dus een raster is overbodig. Dat scheelt aanmerkelijk in de bewerkelijkheid en dus in de kosten.
- e. Contracten bij voorkeur voor minstens zes jaar sluiten.

De bufferzone produceert minder gras dan de rest van het perceel maar mag wel (als er vanuit het SNL geen maaidatum op rust) tegelijk met de rest van het perceel worden gemaaid. Daarnaast is er sprake van verlies aan mestplaatsingsruimte, c.q. extra kosten voor mestafvoer. Bufferzones kunnen in beginsel heel goed samengaan met natuurgerichte diensten zoals botanisch slootkantbeheer of aanleg van natuurvriendelijke oevers. Als ook SNL-subsidie voor slootkantbeheer wordt ontvangen (minimale randbreedte 2 m), is alleen sprake van een (extra) dienst als de randbreedte groter is dan die onder het SNL is overeengekomen.

Als vergoeding kunnen we – net als in de Rijnlandse pilot – de SNL-vergoeding voor slootkantbeheer hanteren, omdat deze dezelfde voorwaarden kent. Deze compenseert vooral voor de productiederving in de kant. De vergoeding voor het SNL-pakket botanische weiderand (beweidning toegestaan) bedroeg in 2011 € 1.020,- per ha. Rekenen we de breedte vanuit de insteek, dan is aan de wettelijke plicht (Lozingenbesluit: 0,25 m uit de waterlijn) al voldaan. De bufferzone kost dan € 0,10 per meter, ofwel € 0,20 per m sloot (als de bufferzone aan weerszijden ligt). Voor een rand van 2 m breed is dat € 0,20 per m kant. Daarbij komt de vergoeding voor extra mestafvoer. We hanteren daarvoor een bedrag van € 550,- per ha of € 0,055 per m² (gemiddeld 55 kuub mest per ha tegen afvoerkosten van ca. € 10,- per kuub). Voor een rand van 2 m breed worden de kosten daarmee € 0,31 per m.

Bufferzones gaan goed samen met botanisch slootkantbeheer

4.3 Afvoer en verwerking/benutting van biomassa en bagger

Het gaat om twee diensten: het verwerken (eventueel inclusief verwijderen) van maaisel uit bermen, sloten en dijken en het aanleggen van baggerdepots in grasland (weilanddepots). Aanvankelijk was ook het verwijderen van eendenkroos geselecteerd, maar zoals het er nu naar uitziet, is het aanbod hiervan in poldersloten en

hoofdwatervgangen onvoldoende om tot een rendabele dienst te kunnen leiden. Het rapport *Inventarisatie gebiedsgerichte toepassing van biomassa* (2010) voor het Hoogheemraadschap adviseert om op dit punt aan te sluiten bij lopende initiatieven (ontwikkelingen en onderzoek) elders.

4.3.1 Verwijderen en/of verwerken van maaisel uit sloot, berm en dijk

De vraag

Hierbij gaat het om 'nat' maaisel (uit sloot en natte talud) en om 'droog' maaisel (droge deel talud, bermen, schouwpaden, dijken en kaden). Bij het onderhoud aan waterlopen en keringen waarvoor Delfland verantwoordelijk is, komt jaarlijks zo'n 3.700 ton maaisel vrij (*Inventarisatie gebiedsgerichte toepassing van biomassa* 2010). Dit wordt naar de groenstort gebracht en voor ca € 32,- per ton gestort (prijs fluctueert). Oprapen en afvoeren kosten € 0,24 per meter (excl. BTW). Het Hoogheemraadschap kan wellicht geld besparen door verwerking op landbouwbedrijven. Uit onderzoek blijken twee kansrijke opties voor verwerking in de landbouw:

- als strooisel (strovervanger) in stallen (potstallen, ingestrooide loopstallen);
- het kan op bedrijfsniveau worden gecomposteerd, eventueel samen met ander organisch materiaal (riet, bagger, ruige mest), en worden gebruikt als meststof of 'toemaakdek'. Het moet dan wel zeker zijn dat de gebruikte materialen geen verontreinigingen bevatten.

Met beide toepassingen wordt in 2011/2012 geëxperimenteerd op twee bedrijven in Midden-Delfland. Als de kosten hiervan lager of gelijk zijn dan die van storten, is dat voor Delfland interessant.

Het kan interessant zijn om het aanbod van Delfland te combineren met dat van andere 'aanbieders' van maaisel (m.m. uit natuur- en recreatieterreinen). Wellicht kan het aanbod grootschaliger worden georganiseerd. Benutting van maaisel is één van de speerpunten in het beleid van het Beheerdersoverleg in Midden-Delfland, waarin ook het Hoogheemraadschap deelneemt.

Het aanbod

De benutting van maaisel valt goed bij de boeren. Droog maaisel kan uitstekend als strooisel in stallen worden gebruikt (dat scheelt in de aankoop van stro), nat maaisel kan worden gecomposteerd met mest en als meststof worden uitgereden, of op net gemaaid land (etgroen) worden uitgereden en worden geschud tot het droog is. De grondgebruikers benadrukken dat het van belang is:

- dat het maaisel niet te zeer verontreinigd is met zwerfafval (blik, glas, papier, plastic). Wel goed bruikbaar is bijvoorbeeld maaisel van dijken die niet toegankelijk zijn voor het publiek;
- dat er geen Jacobskruiskruid in zit, dat giftig is voor het vee. Andere onkruiden zijn minder giftig en kunnen door een goede compostering onschadelijk worden gemaakt;
- dat er grote verschillen zijn, in verwerkbaarheid en prijsstelling, tussen nat en droog maaisel, los en geperst aangeleverd maaisel, en compost. Bij compostering zijn er bovendien vaak vergunningstechnische problemen.

De experimenten die nu plaatsvinden zullen ook informatie moeten opleveren over de prijs van deze dienst. In de zeer natte zomer van 2011 is gebleken dat de kosten voor maaien, schudden, wiersen, drogen, balenpersen en afleveren door een loonwerker hoger uitvielen dan € 32,- per ton. Er zijn echter diverse alternatieven voor de

werkwijze van afgelopen zomer, waardoor de kosten weer lager kunnen uitvallen. Dit wordt momenteel geanalyseerd.

Het enige andere voorbeeld dat we kennen, komt uit Laag Holland, waar het Hoogheemraadschap droog maaisel gratis kan afleveren en de veehouder voor nat maaisel € 32,- per ton krijgt, waarvan € 2,- aan administratiekosten van de natuurvereniging. Het maaisel wordt dan thuisbezorgd. Deze prijs is gelijk aan de gemiddelde prijs die Delfland nu betaalt voor alle maaisel. Omdat droog maaisel niets kost, is de gemiddelde prijs bij afname door boeren dus lager.

De veehouders denken voor nat gestort maaisel (gras en riet) goed uit de voeten te kunnen met de prijs van € 32,- per ton, afgeleverd op de boerderij. De winst voor Delfland is dan gelegen in lagere transportkosten. Voor droog, c.q. in balen geperst maaisel kan de prijs aanmerkelijk lager liggen.

Maaisel van sloten en dijken is doorgaans goed verwerkbaar in de landbouw

4.3.2 Aanleg van baggerdepots op grasland (weilanddepots)

De vraag

Lang niet altijd volstaat de reguliere ontvangstplicht die aangelanden hebben voor bagger uit hoofdwaterlopen. Daarom is er vanuit Delfland een (nader te kwantificeren) vraag naar 'weilanddepots'. Er zijn grofweg drie varianten: aanleg van een relatief grote opslag met hoge kaden (tot wel een meter), aanleg van opslag met lage kaden (enkele decimeters) en opslag in kunststof zakken (zgn. Geotubes).

In Midden-Delfland is nog geen ervaring op weilanddepots, in andere gebieden (zoals het Wormer- en Jisperveld in Laag Holland) wel.

Het aanbod

De veehouders schatten in dat de animo voor deze dienst beperkt zal zijn; niet iedereen heeft land 'over' voor zo'n rigoureuze maatregel. De veehouders benadrukken dat er tevoren wel duidelijkheid moet zijn over eventuele verontreinigingen (gaat het om schone bagger?) en dat alle kosten moeten worden vergoed, plus een vergoeding voor het beschikbaar stellen van de grond. Zij zien nog twee alternatieven:

- uitrijden van een laag bagger in de zomer (volvelds 'ontvangst' van 3 à 4 cm bagger);
- bagger gemengd met mest uitrijden.

Deze alternatieven zijn echter niet met Delfland besproken.

Kostenposten bij aanleg van weilanddepots zijn:

- productieverlies: het perceel kan enkele jaren (afhankelijk van de dikte van de baggerlaag) niet als grasland worden gebruikt. Dit levert overigens ook een kostenbesparing op: er is geen sprake van bewerkingskosten. Het voederwaardeverlies van een hectare grasland bedraagt ongeveer € 2.090,- per jaar (9.800 kVEM x € 0,2131); daar staat een besparing van ca € 540,- tegenover (bewerkingskosten en kunstmest). Het negatieve saldo ligt dus rond de € 1.550,- per ha;
- daar komt het verlies van mestplaatsingsruimte bij à € 550,- per ha (zie § 4.2). In totaal komen de verliezen daarmee op € 2.100,- per ha. Omdat het perceel langdurig uit productie is, stellen de veehouders voor om beide posten te vervangen door het tarief dat de Gasunie betaalt voor werkzaamheden in boerenland: € 2.400,- per ha (tarief wordt jaarlijks opnieuw vastgesteld);
- kosten van het periodieke onderhoud van de kaden;
- kosten van (extra) onkruidbestrijding op perceel (baggerlaag) en kaden; hier ontwikkelt zich immers een pioniervegetatie. De catalogus groenblauwe diensten hanteert voor pleksgewijze bestrijding een tarief van € 238,- per ha;
- kosten van de inrichting van het perceel;
- kosten van het opnieuw geschikt maken als grasland (weghalen kaden, grondbewerking, inzaai gras). Na 2 tot 4 jaar is de bagger sterk ingeklonken en wordt het perceel (dat nu iets hoger ligt) opnieuw ingezaaid en weer in gebruik gegeven.

De twee laatste posten kunnen direct door Delfland worden betaald, of wel op basis van een begroting en factuur van een aannemer.

4.4 Ecologie van water en oevers

Hier ging het aanvankelijk om drie diensten:

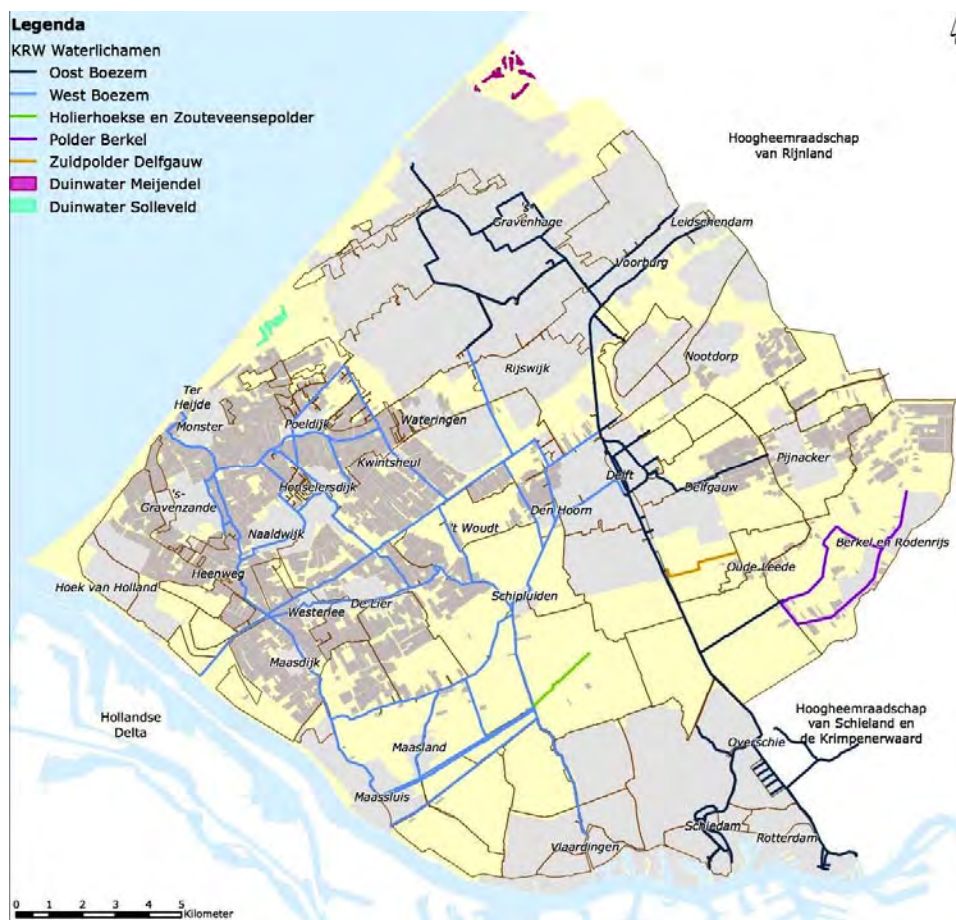
- aanleg van natuurvriendelijke oevers;
- aanleg van paaiplaatsen en overwinteringsputten;
- visvriendelijk maken van stuwen, sluizen en duikers.

Omdat natuurvriendelijke oevers (althans: de moerasstrook) ook kunnen fungeren als paaiplaats, kan de paaiplaats-doelstelling deels ook door de aanleg van oevers worden gerealiseerd. In de meest recente beleidsnota (*Programmaplan Schoon Water 2011-2015*) worden deze maatregelen dan ook gecombineerd, al blijft de kwantitatieve opgave wel apart vermeld.

Ten opzichte van het Waterbeheerplan behelst in het Programmaplan Schoon Water een verschuiving van de inspanningen van ecologische naar chemische waterkwaliteit. De resultaatverplichtingen en budgetten zijn navenant aangepast.

De vraag naar diensten in de sfeer van de waterecologie speelt zich voor een groot deel af in KRW-waterlopen. In Midden-Delfland gaat het dan eigenlijk alleen om de Slinksloot in de Holiërhoekse en Zouteveense polder; de overige KRW-waterlopen zijn allemaal boezemwateren (zie onderstaande kaart). Uitzonderingen zijn:

- het beheer van bestaande natuuroevers, die ook langs andere dan KRW-waterlopen zijn gelegen (zie § 4.5.3);
- het wegnemen van vismigratieknelpunten, die deels ook buiten KRW-waterlopen zijn gelegen (zie § 4.4.2).

KRW-waterlichamen in het werkgebied van Delfland

Daarnaast kan natuurvriendelijke slootschoning bijdragen aan de waterecologie. Delfland heeft deze dienst voorlopig opzij gezet, maar volgens het Waterbeheerplan zou hier in de toekomst nog een vraag kunnen ontstaan: "door het laten staan van planten (zonder dat dit de waterdoorvoer hindert) kan Delfland op een relatief goedkope en eenvoudige manier een deel van de KRW-doelstelling realiseren. In de planperiode 2010-2015 toetst Delfland waar plantengroei mogelijk is binnen de geldende waterafvoernormen. Op basis van deze toetsing wordt in diezelfde periode het besluit genomen of en, zo ja, op welke trajecten natuurvriendelijk onderhoud mogelijk is. Op die plekken wordt er direct mee gestart." In het *Programmaplan Schoon Water* komt deze inzet echter niet terug.

4.4.1 Aanleg van natuurvriendelijke oevers (NVO's)

De vraag

In het kader van de Reconstructie heeft Delfland al 50 km NVO's aangelegd. Deze oevers zijn destijds allemaal door Delfland aangekocht. Daarvan grenst 32 km aan boerenland en is in het verleden 4 km door boeren onderhouden.

Volgens het Waterbeheerplan moet er in het kader van de KRW nog 90 ha NVO (ca 200 km) bijkomen, waarvan conform het Waterbeheerplan 22 ha (een kleine 50 km) in de periode tot 2015. Daarnaast bevat het Waterbeheerplan 2010-2015 een taakstelling

van 100 ha vispaaiplaats, waarvan 15 ha in de periode tot 2015. In het *Programmaplan Schoon Water 2011-2015* zijn de opgaven tot aan 2015 verlaagd naar 17,7 ha NVO's en 10,3 ha paaiplaatsen (deze maatregelen zijn hier zoals gezegd samengenomen). Zoals we eerder meldde, gaat het hierbij alleen om KRW-waterlopen. We gaan er van uit dat een rol van boeren in de boezem minder voor de hand ligt, zodat de vraag feitelijk beperkt is tot de Slinksloot in de Holiërhoekse en Zouteveense polder. Langs de noordkant van de Slinksloot ligt al zo'n 2 à 2,5 km aan NVO's. Het *Programmaplan* bevat voor de betreffende polder een extra taakstelling van 1,5 ha NVO's en paaiplaatsen, die dus waarschijnlijk langs de zuidkant van de Slinksloot moet worden aangelegd.

Het aanbod

Rondom NVO's moet nog veel scepsis worden overwonnen: er is zeker animo, maar er is ook nogal wat wantrouwen door de gang van zaken in de afgelopen jaren (waarin het boerenbeheer uiteindelijk geheel is beëindigd en er discussie is ontstaan over de verantwoordelijkheid voor het veeraster). Bij goede, hernieuwde afspraken en tussenkomst van een intermediaire partij als Vockestaert denken we dat aanleg en onderhoud van NVO's (het onderhoud behandelen we in § 4.5) wel weer een succes kan worden.

De beperking tot de Slinksloot houdt echter ook een serieuze beperking van de animo in: langs de Slinksloot ligt slechts een beperkte oppervlakte land, waarvan een deel al is ingericht met NVO's. We kunnen het aanbod voor dit specifieke deel van Midden-Delfland niet kwantificeren; daarvoor zou een kleinschalige bijeenkomst in dit specifieke deel van het gebied moeten worden belegd. Bovendien overweegt Delfland om NVO's nog maar eenmaal, in het najaar, te maaien. Dit kan de animo nog verder doen teruglopen.

De dienst 'aanleg van NVO's' (landinwaarts of waterinwaarts) gaat vergezeld van de volgende 'hulpdiensten':

- aanleg van drinkplaatsen;
- en/of plaatsen van drinkbakken;
- plaatsen van een veeraster.

Een raster kan wellicht achterwege blijven als met drinkplaatsen of drinkbakken wordt gewerkt: deze houden eveneens het vee uit de kant. Toch kan het soms – bijvoorbeeld als met jongvee of schapen wordt geweid – een raster nodig zijn om vertrapping te voorkomen.

Vanuit de grondgebruikers zijn de volgende randvoorwaarden / wensen meegegeven:

- al gezegd: er moet eerst opnieuw vertrouwen ontstaan voordat hier vruchtbaar zaken kunnen worden gedaan;
- er is een duidelijke keuze van Delfland nodig wat het doel of de doelen van NVO's zijn. De huidige NVO's hebben primair het tegengaan van afkalving als doel en niet de oever- en waterecologie. Als dat laatste het primaire doel is, moeten de oevers eigenlijk volgens een ander ontwerp worden aangelegd;
- de vegetatie op de oevers ontwikkelt zich in de richting van dominantie van riet, dat als te hoog en te rommelig wordt ervaren. Ook staat er Jacobskruiskruid in, dat giftig is voor het vee. Voor een deel komt dat door de gebruikte beplanting /zaadmengsels (liever minder riet en meer biezen of gele lis), voor een deel door sub-optimaal beheer;

- er moeten locaties worden gezocht die geschikt zijn en bijvoorbeeld weinig baggerwerk vereisen;
- als een raster wordt gezet, moet een raster worden gekozen dat gemakkelijk kan worden verwijderd t.b.v. onderhoud.

Bij de aanleg van de oevers doen zich de volgende kostenposten voor:

- aanleg betekent in de meest gevallen (als het landinwaarts gebeurt) grondverlies (c.q. verlies van productie en mestplaatsingsruimte) en inrichtingskosten. Deze kunnen ineens worden betaald. Als de oever zeer laat wordt gemaaid (zie § 4.5), kunnen we de agrarische betekenis van de oever op nul stellen;
- aanleg van een raster (zo nodig);
- als niet met rasters, maar met drinkplaatsen en drinkbakken wordt gewerkt, is er sprake van aanschafkosten. In andere gebieden zijn deze voorzieningen wel gesubsidieerd of ter beschikking gesteld.

Natuurvriendelijke oever (met droog en nat talud) in de Dorppolder

Voorbeelden uit andere gebieden geven op onderdelen een kostenindicatie:

- In de Vechtstreek (project Boeren als Waterbeheerders) wordt de aanleg als volgt vergoed:
  - afgraven grond: € 6,- per m³;
  - als het om een permanente oever gaat: afkoop van de waardedaling (85%, als bij particulier beheer);
  - als het om een tijdelijke oever gaat: vergoeding van de inkomstenderving (volledige productie): € 1.500,- per ha.
 In Midden-Delfland is de eerste serie oevers gerealiseerd op grond die bij de Reconstructie aan Delfland is toebedeeld; in de toekomst zal grondvererving voor dit doel naar alle waarschijnlijkheid niet aan de orde zijn.
- De catalogus kent geen prijs voor het plaatsen van een raster. De West-Utrechtse pilot hanteert een all-in bedrag voor plaatsen, verwijderen en afschrijving van € 27,50 per 100 meter raster per jaar. Ditzelfde bedrag wordt gehanteerd in de Vechtstreek.
- In Utrecht wordt voor een veedrinkplaats van € 50,- per m² betaald, in de Vechtstreek worden gratis drinkbakken verstrekt.

4.4.2 Visvriendelijk maken van duikers en dammen

De vraag

Delfland kent nogal wat knelpunten voor de migratie van vissen. Veel stuwen, sluizen en duikers zijn voor vissen niet (goed) passeerbaar. Het *Programmaplan Schoon Water 2011-2015* wil in KRW-waterlopen 8 gemalen visvriendelijk maken en buiten KRW-waterlopen 24 knelpunten opheffen (zie kaart). Bij stuwen en sluizen is dat vooral waterschapswerk, bij dammen en duikers kan dit ook een groenblauwe dienst zijn. Bij dammen kan het zinvol zijn hierin een passeerbare duiker aan te brengen, bij bestaande duikers kan de omvang worden vergroot zodat ze beter passeerbaar worden.

Links: Knelpunten voor vismigratie in Delfland. Rechts: sommige duikers zijn niet passeerbaar voor vissen (door afsluiting of te geringe diameter), soms ontbreken duikers geheel.

Het aanbod

De grondgebruikers zien slechts beperkte kansen voor deze dienst, maar dat kan deels met onbekendheid te maken hebben. Bij het proefproject van het Hoogheemraadschap van Rijnland werkt dat bij duikers als volgt.

Voor de aanleg:

- duikers vergroten tot 0,6 m diameter, waarbij de helft onder water ligt, gemeten bij het laagste waterpeil;
- de oevers van de dam hebben een geleidende vorm (taps toelend).

En voor het beheer:

- vrijhouden duiker van slib en plantengroei
- in stand houden van de geleidende vorm van de oevers van de dam.

Voor deze werkzaamheden zijn geen standaardbedragen beschikbaar. Bij het project Boeren als Waterbeheerder in de Vechtstreek betaalt het waterschap € 400,- voor de aanleg van een duiker in een aarden dam en € 1.500,- voor de aanleg in beton, waarbij de buis gratis wordt toegeleverd.

4.5 Uitvoering van onderhoudstaken voor het waterschap

Delfland heeft 1.100 km aan primaire watergangen en 3.300 km aan secundaire watergangen. Voor de primaire watergangen is het waterschap zelf verantwoordelijk voor het onderhoud. Boezemwater wordt eens per jaar gemaaid inclusief een zijde van de oever, de hoofdwatergangen worden tweemaal per jaar onderhouden. Voor de 50 km aan natuurvriendelijke oevers die langs hoofdwatergangen zijn aangelegd, worden jaarlijks afwisselend de ene en de andere zijde gemaaid. De onderhoudsplicht voor de secundaire watergangen berust op basis van de legger en keur bij de aangelanden. Verder is er 26 km rivierdijk en 680 km secundaire keringen, die beide tweemaal per jaar worden gemaaid. De zeekeringen laten we hier buiten beschouwing. Van de rivierdijk (Delflandsedijk) grenst vrijwel alleen het stuk langs de Zuidbuurt/Lickebaert aan agrarisch land.

Het onderhoud van deze elementen wordt nu doorgaans aanbesteed aan aannemers en loonwerkers, maar kan in beginsel ook door de veehouders ter plekke worden uitgevoerd. Het gaat hier om vier diensten:

1. Baggeren van hoofdwaterlopen.
2. Onderhoud van het watervoerende deel van hoofdwaterlopen.
3. Onderhoud van natuurvriendelijke oevers.
4. Onderhoud van dijken, kaden, paden en bergingen.

Delfland heeft de regels voor het onderhoud vastgelegd in maatregelprotocollen: voor baggeren, voor het krozen en zuiveren van waterlopen, voor het maaien van kruidachtige vegetatie en voor het onderhoud van keringen. Op basis van deze protocollen, die als 'bestek' kunnen worden gelezen, schrijven de aannemers nu in op het beheer. Ook Vockestaert, c.q. de veehouders kunnen deze gedetailleerde informatie gebruiken om offerte uit te brengen. Het gaat dan niet om een groenblauwe dienst, maar om een aanbestedingstraject waarin ook andere partijen meedingen. Het beschreven werkvolume (in hectares en kilometers) in combinatie met de onderhoudsregels zijn te beschouwen als de 'vraag' vanuit Delfland.

Bij alle onderhoud geldt de 'gedragscode' van de waterschappen in het kader van de Flora- en Faunawet. Dit betekent bijvoorbeeld:

- dat voor alle werkzaamheden voorkeursperioden zijn vastgelegd (perioden waarin planten en dieren het minst worden verstoord). Voor maaien is dat bijvoorbeeld na 15 juli;
- dat er strikte beschermingsregels gelden als buiten de voorkeursperioden wordt gewerkt. Er moet dan tevoren worden vastgesteld of er broedvogels en/of zeldzame planten voorkomen. Zo ja, dan moeten deze bij het werken worden gespaard.

Bijlage 3 bevat alle 'gedragsregels' in het kader van de Flora- en Faunawet. Bij het beschrijven van de afzonderlijke diensten zijn ze uit een oogpunt van ruimtebesparing weggelaten.

In zijn algemeenheid is er onder de veehouders veel belangstelling voor het uitvoeren van onderhoudswerk voor het waterschap: het onderhoud past goed bij de reguliere werkzaamheden, het is een mogelijkheid om wat bij te verdienen en de kwaliteit van uitvoering kan omhoog (zie ook § 8.2).

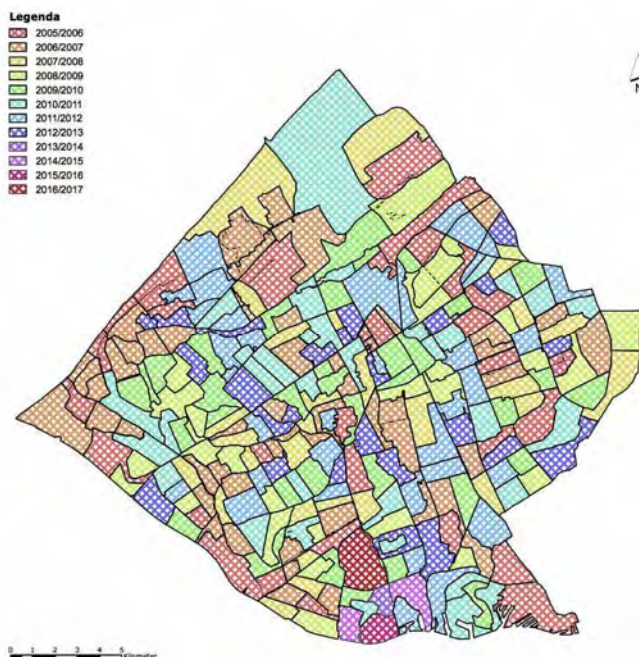
4.5.1 Baggeren van hoofdwaterlopen

De vraag

Het waterschap baggert eens per 8 jaar (roulerend) op basis van vaste baggervakken. De verplichte minimale waterdiepte verschilt per waterloop en is vastgelegd in de legger. Om ecologische redenen kan het baggeren waarschijnlijk niet jaarlijks met de baggerpomp worden uitgevoerd. Deze kan eventueel wel worden ingezet in de 8-jarige cyclus.

De voorwaarden zijn als volgt:

- er wordt gebaggerd bij een diepte van minder dan 80 cm (gewenste diepte 1 m);
- het werk vindt bij voorkeur plaats tussen 1 september en 1 november. In beginsel vindt half november de schouw plaats;
- bij uitzondering kan het werk ook gebeuren tussen 1 februari en 1 april of tussen 1 november en 1 februari;
- in het leefgebied van de grote modderkruiper wordt geen werk buiten de voorkeursperiode uitgevoerd;
- minimaal 25% van de waterbodembodem wordt ongemoeid gelaten zodat dieren hier kunnen schuilen / overwinteren. Bij voorkeur wordt alleen het middelste derde deel van de waterloop gebaggerd en worden beide oeverzones met rust gelaten;
- bij jaarlijks baggeren, zoals met de baggerspuit, wordt eveneens dit stramien gevolgd;
- in doodlopende sloten wordt naar het open einde toegewerkt;
- bij een watertemperatuur boven de 25° C wordt niet gebaggerd;
- bij aanwezigheid van een grotere hoeveelheid zwanenmosselen (vermoeden van een mosselbank) worden de mosselen teruggezet;
- bij baggerwerkzaamheden buiten de voorkeursperiode wordt gelet op de aanwezigheid van broedvogels (nesten ontzien) en planten die extra bescherming genieten;
- de bagger wordt minimaal 1 m uit de insteek van de sloot gedeponeerd. Delfland meldt een half jaar tevoren of de kwaliteit van de bagger al dan niet in orde is; dit bepaalt de afzetmogelijkheden (over land verspreiden of afvoeren).

Baggervakken in het werkgebied van Delfland

Het aanbod

Voor de grondgebruikers is het uitvoeren van baggerwerk vooral interessant op plekken waar het werk met 'boerenmaterieel' kan worden uitgevoerd (baggerbak, baggerpomp). Dit lijkt dus op gespannen voet te staan met de wens van Delfland om het werk niet door middel van jaarlijks baggerspuiten uit te voeren. Bij de grondgebruikers bestaat onbegrip over deze wens van Delfland; zij zien baggerspuiten juist als een zeer natuurvriendelijke onderhoudsmethode, die alleen het midden van de sloot aanpakt en de rest van de slootbodem ongemoeid laat – om deze reden wordt het werken met de baggerspuit in andere gebieden juist financieel gestimuleerd.

De kosten van deze maatregel zijn vooral gelegen in de aanschaf van baggermaterieel (zo nodig), de arbeid van het baggeren en zo nodig de afvoer of verspreiding van de bagger. Op dit moment betaalt Delfland als gebaar van goede wil (ondanks de ontvangstplicht) een bedrag van € 4,54 per kuub voor het deponeren van bagger op boerenland, maar het is onzeker hoe lang deze regeling nog zal bestaan.

De catalogus groenblauwe diensten kent alleen een tarief voor het baggeren van poelen; dit bedrag is dus niet representatief. Daarnaast kent de catalogus tarieven voor het schonen en uitdiepen van sloten, maar daarin wordt de baggercomponent niet afzonderlijk op geld gezet. Wel kunnen we de bedragen die elders worden gehanteerd als indicatie gebruiken, al gaan die alleen over inzet van de baggerpomp en is die inzet bij Delfland nog omstreden:

- in Laag Holland geldt de regeling van het waterschap voor sloten tot 10 m breed, met name in het veenweidegebied. Vanaf 2012 geldt hier een vergoeding € 50,- per km slootlengte voor sloten tot 4 m breed en van € 100,- per km voor sloten tussen 4 en 10 m breed;
- in de Rijnlandse pilot wordt per meter slootbreedte een bedrag van € 27,- per km betaald. Voor een sloot van 4 m breed geldt dus een bedrag van € 108,- per km;
- in de West-Utrechtse pilot wordt (ongeacht de slootbreedte) een bedrag van € 30,- per km betaald.

De grondgebruikers in Midden-Delfland denken goed uit de voeten te kunnen met een mengtarief (voor smallere en bredere waterlopen) van € 192,- per km. Dat is gebaseerd op het loonwerkertarief voor baggerspuiten, dat € 57,50 per uur bedraagt, en in een uur wordt ongeveer 300 m gebaggerd.

Inzet van de baggerspuit: wel of niet natuurvriendelijk?

4.5.2 Onderhoud van het watervoerende deel van hoofdwaterlopen

De vraag

Boezemwateren worden in beginsel eenmaal per jaar geschoond, hoofdwatergangen in beginsel tweemaal, tenzij de situatie eenmalig schonen toelaat. Bij explosieve vegetatiegroei kan het altijd nodig zijn om bovenop het normale regime een keer extra te schonen.

Voor het krozen en zuiveren van boezem- en hoofdwaterlopen gelden de volgende regels:

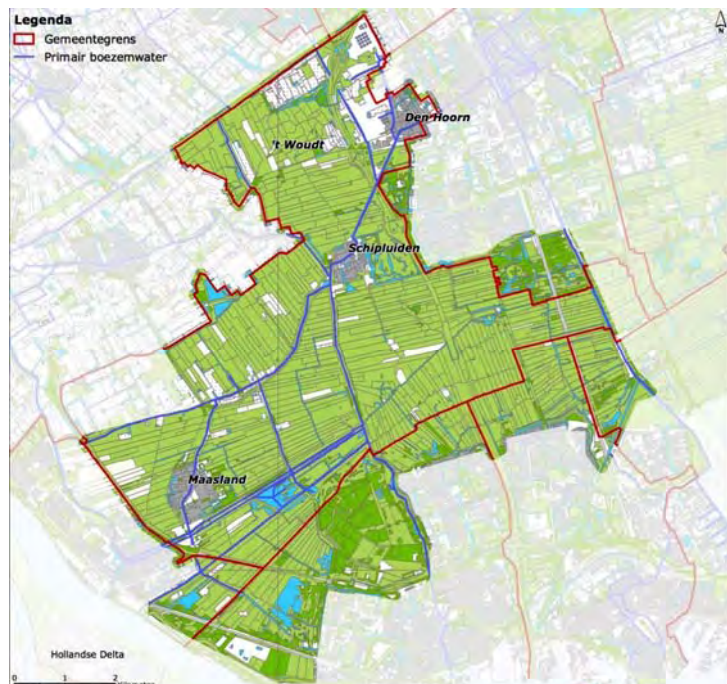
- bij voorkeur tussen 15 juli en 1 november; in november en december alleen als watertemperatuur nog boven 10° C is;
- tussen 1 juni en 15 juli alleen als er voldoende beschermingsmaatregelen worden genomen voor juridisch zwaarder beschermde (broed)vogels en planten;
- tussen half maart en 1 juni alleen als 't niet anders kan en met strikte bescherming. In deze periode wordt minimaal 25% van de vegetatie ongemoeid gelaten en wordt tevoren geïnventariseerd welke vogels en bijzondere planten er aanwezig zijn;
- schonen gebeurt zo dat water en daarin aanwezige dieren en plantenzaden terug kunnen stromen;
- bij deponeren op de kant: uitkijken voor hier aanwezige dieren en planten, dieren in schoningsmateriaal in beginsel 2 dagen de kans geven om te ontsnappen.

Het aanbod

Op dit onderdeel is van de kant van de grondgebruikers geen specifieke informatie verkregen. De catalogus groenblauwe diensten noemt als maximale vergoedingen:

- schonen / uitdiepen sloten (machinaal): € 29,- per 100 m;
- verwijderen slootafval (wallenfrees): € 81,- per 100 m.

De totale prijs zou hiermee uitkomen op € 110,- per 100 m. Maar ook hier zijn de catalogusprijzen niet maatgevend. In Laag Holland betaalt het waterschap een kleine € 40,- per 100 m sloot. De grondgebruikers in Midden-Delfland geven aan, uit de voeten te kunnen met een tarief van € 50,- per 100 m sloot voor maaien en afvoeren.

Primaire boezemwateren in Midden-Delfland (paarsblauw)

4.5.3 Onderhoud van natuurvriendelijke oevers (NVO's)

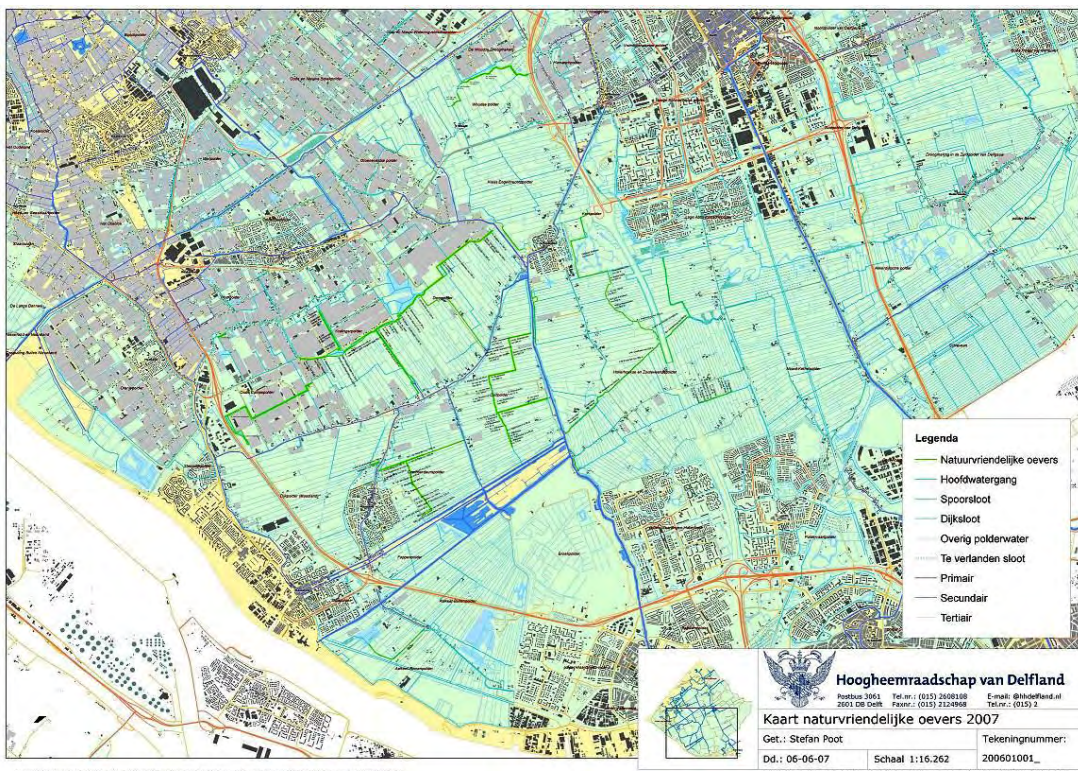
De vraag

Zoals gezegd ligt er in Midden-Delfland reeds 50 km aan NVO's en is er tot 2015 nog een beperkte extra taakstelling voor de Slinkslot (1,5 ha), waar ook nu al NVO's liggen. Het beheer van NVO's speelt zich dus – met een beperkte uitbreiding – af op alle plekken waar nu NVO's liggen (zie onderstaande kaart).

Het onderhoud moet als volgt plaatsvinden:

- het droge deel van het talud (ca 1 m breed) wordt tweemaal per jaar gemaaid, eenmaal in het voorjaar en eenmaal in het najaar. De eerste maaibeurt vindt plaats vanaf 15 juli, de tweede voor 1 november. In uitzonderingsgevallen (nader invullen) kan de eerste maaibeurt vanaf 1 juni plaatsvinden;
- het natte deel van het talud wordt eenmaal per jaar gemaaid, in het najaar. Als aan weerszijden van een waterloop een NVO aanwezig is, wordt het natte deel eens per twee jaar gemaaid (beide kanten om en om);
- daar waar een veeraster aanwezig is / nodig is, wordt het raster onderhouden en bij werkzaamheden zo nodig tijdelijk verwijderd;
- een eventuele onderwaterbeschoeiing wordt in goede staat gehouden;
- het maaisel wordt op de kant gedeponeerd en blijft daar minimaal 2 dagen en maximaal 7 dagen liggen. Daarna wordt het verwijderd, waarbij anorganisch materiaal (plastic etc.) wordt gescheiden van het maaisel;
- bij alle werkzaamheden wordt gelet op de aanwezigheid van broedvogels (in een zone van 3 m rondom nesten worden geen werkzaamheden uitgevoerd), er wordt niet naar een dood punt toegewerkt en er wordt niet geklepeld.

Delfland overweegt nu om het maaibeheer te wijzigen: in plaats van een verschillend regime voor het droge en het natte deel zou er dan één regime komen waarbij de gehele oever eenmaal, in het najaar, wordt gemaaid.

Ligging van de huidige 50 km natuurvriendelijke oevers

Het aanbod

Er is nog steeds animo om NVO's te onderhouden, al moet hier zoals gezegd wel wat oud zeer worden weggewerkt: de afgelopen jaren is er veel te doen geweest over de agrarisch onderhouden NVO's, met name over de vergoeding (door Delfland te hoog bevonden) en over de verantwoordelijkheid voor het afrasteren en het rasteronderhoud (door Delfland bij de veehouders gelegd). Er vindt nog steeds overleg plaats (buiten de context van dit project) om uit de impasse te komen.

Wij hebben overigens niet geïnventariseerd of de animo nog overeind blijft als Delfland zijn voornemen doorzet om het onderhoud van het droge deel gelijk te trekken aan dat van het natte deel van de oever (eenmaal maaien, in het najaar). De verwachting is dat dit beheer een sterke verzuivering van de oevers zal teweegbrengen. Op de huidige oevers zal dat een gegeven zijn, voor nieuwe oevers kan dit een beperking van de animo met zich meebrengen (ook voor de aanleg als zodanig).

Bij het onderhoud van NVO's moeten we twee situaties onderscheiden:

1. de bestaande NVO's, die eigendom zijn van Delfland en als EHS zijn begrensd. Hier is geen sprake van productiederving in de oever, vindt discussie plaats over de verantwoordelijkheid voor het raster(onderhoud) en zijn de kosten van het onderhoud op basis van normkosten te berekenen (de oever heeft hoofdfunctie natuur). Dat laatste wil zeggen: alle onderhoudswerkzaamheden dienen de natuurfunctie en kunnen 'op geld worden gezet';
2. nieuwe NVO's (alleen langs KRW-waterlichamen), die hoogstwaarschijnlijk niet zullen worden verworven – ze liggen dus op boerenland (tenzij ze waterinwaarts worden gecreëerd). Hier hanteren we de systematiek van productiederving en zijn de rasterkosten geheel aan deze dienst toe te schrijven. Ook kan desgewenst de systematiek van particulier natuurbeheer worden toegepast (afkoop waardedaling).

Zoals gezegd kan in een aantal gevallen de rasterplicht wellicht vervallen en worden vervangen door de aanleg van drinkplaatsen of de aanschaf van drinkbakken.

In de eerste situatie doen zich de volgende kostenposten voor:

- maaien van het droge talud. We gaan er van uit dat dit met de cyclomaaiër kan gebeuren en tegelijk met een grassnede op het perceel. Vanwege de afwijkende kwaliteit moet het echter wel apart worden opgeraapt en worden afgevoerd / verwerkt;
- maaien van het natte talud. Bij een goed aangelegde NVO moet het natte talud / terras / plasberm apart worden gemaaid, bijvoorbeeld met de maaikorf. Ook dit maaisel moet (nadat het minimaal twee dagen is blijven liggen) apart worden opgehaald en verwerkt;
- onderhoud raster (als aanwezig);
- tijdelijk verwijderen raster bij werkzaamheden (als het materieel niet over het raster heen kan werken);
- als niet met rasters, maar met drinkplaatsen en drinkbakken wordt gewerkt, is er sprake van aanschaf- en onderhoudskosten. Aan het onderhoud van verharde drinkplaatsen zijn nauwelijks kosten verbonden. En de enige reguliere kosten in het geval van drinkbakken bestaan uit het verplaatsen ervan (ze volgen de beweiding). De kosten daarvan zijn lastig te becijferen. Aantrekkelijker dan het vergoeden van de verplaatsingskosten is waarschijnlijk het subsidiëren of ter beschikking stellen van drinkbakken aan veehouders (zoals elders al wel is gebeurd).
- als vóór 15 juli wordt gemaaid: inventariseren nesten;
- zo nodig: onderhoud oeverbeschoeiing.

In het verleden betaalde Delfland € 4,75 à 5,75 per meter voor het maaibeheer en € 3,25 tot 3,75 per meter voor het onderhoud en het tijdelijk verwijderen van het raster (bedragen in beide gevallen afhankelijk van de oeverlengte). Die bedragen zijn later bestempeld als zijnde niet Brussel-proof. Hoewel we bij het onderhoud van NVO's te maken hebben met aanbesteding en dus niet met de catalogus groenblauwe diensten (zie hoofdstuk 5), vergelijken we de tarieven niettemin met die in de catalogus. Op basis van de catalogi van 2007 en 2010 komen we tot bedragen die aanmerkelijk lager zijn (we hebben per editie gekeken naar de hoogste plafonds):

- voor onderhoud en tijdelijk verwijderen raster hanteert de catalogus 2010 een bedrag van € 0,78 per meter;
- als we voor het onderhoud van de droge oever uitgaan van maaien met de cyclomaaiër (en vervolgens alle handelingen die bij grasoogst aan de orde zijn), komen we tot een bedrag van € 792,- per ha. Voor tweemaal maaien is dat € 1.584,- per ha;
- als we voor het onderhoud van de natte (riet)oever uitgaan van het gebruik van de maaikorf (incl. afvoer), komen we op basis van de catalogus 2007 op een maximum van € 1.426,- per ha;
- de catalogus 2010 hanteert een bedrag van € 39,- per ha grasland aan 'transactiekosten', kosten in de sfeer van overleg, inwinnen van informatie en contractering;
- de catalogus 2010 hanteert een kleinschaligheidstoeslag van 100% voor elementen < 200m² en van 50% voor elementen tussen 200 en 500 m².

Op basis van de catalogus zouden daarmee de volgende prijzen gerechtvaardigd zijn:

- voor oevers > 500 m²: € 2.758,- per ha, ofwel € 0,55 per meter voor een oever van 2 m breed;
- voor oevers tussen 200 en 500 m²: € 4.118,- per ha, ofwel € 0,82 per meter voor een oever van 2 m breed;
- voor oevers kleiner dan 200 m²: € 5.477,- per ha, ofwel € 1,10 per meter voor een oever van 2 m breed.

Als niet de maaikorf, maar de bosmaaier of een eenassige trekker wordt ingezet, stijgen deze bedragen nog behoorlijk. Maar als Delfland afstapt van het huidige onderhoudsregime en de oever slechts eenmaal in het najaar wordt gemaaid, in het najaar, dalen de maxima navenant.

Voor oevers langs lange zijden van percelen denken de veehouders goed uit de voeten te kunnen met een tarief van € 0,71 per m, dat het midden houdt tussen oevers tussen 200 en 500 meter en groter dan 500 meter. Tezamen met het tarief voor het raster komt het bedrag voor lange kanten dan op € 1,50 per meter oever. Voor oevers langs kopse kanten van percelen is het bedrag voor kleine stukken (€ 1,10 per m, inclusief rastervergoeding zo'n € 1,90 per m) voor de veehouders nog niet toereikend. Het tarief van de proef met boerenbeheer is destijds (mede op basis van tijdstudies) berekend voor ca 750 m kopse einden langs de Zweth. Dit is een situatie waarin er per grondgebruiker een zeer kleine lengte aan oevers in onderhoud is. Er liggen in Midden-Delfland nog veel meer NVO's langs kopse kanten (in de Dorppolder, de Duifpolder, de Commandeurspolder etc.), maar daar gaat het gemiddeld om een grotere oeverlengte per gebruiker en staan de kopse kanten per gebruiker vaak (via dammen) met elkaar in verbinding. Een realistisch gemiddeld tarief voor kopse kanten lijkt € 4,50 per m, waarvan € 2,50 voor beheer en € 2,- voor het raster. Door gezamenlijk te offeren, kunnen de hoge kosten van dergelijke stukken worden verevend met de veel

goedkopere lange kanten. De veehouders denken nu goed uit de voeten te kunnen met de volgende gemiddelden (bij tweemaal maaien van het droge talud):

- een all-in bedrag van € 2,25 per meter oever voor rasterkosten, maaien en afvoeren. Dit tarief is gebaseerd op een mengverhouding van 75% lange kanten en 25% kopse kanten. Bij een andere mengverhouding verandert dus het tarief;
- als het raster niet langer nodig is, op basis van dezelfde mengverhouding: € 1,15 per meter oever voor maaien en afvoeren.

Beheer van natuurvriendelijke oevers: in de lengterichting veel goedkoper dan op kopse kanten

Ligt de oever in boerenland, dan is daarnaast een vergoeding nodig voor het verlies aan productie en aan mestplaatsingsruimte. Dit hebben we eerder (§ 4.3.2) berekend op € 2.100,- per ha. Voor een rand van 2 m breed is dat € 0,42 per meter. Hier kan heel goed een combinatie worden gezocht met slootkantbeheer / oeverbeheer in het SNL, waarbij de vergoeding voor dit aspect uit deze subsidieregeling kan komen. Het SNL kan niet worden aangevraagd op de bestaande oevers (omdat die eigendom van Delfland zijn), maar eventueel wel op nieuw aangelegde oevers.

4.5.4 Onderhoud van dijken en kaden, paden en bergingen

De vraag

Zoals gezegd zijn er in het werkgebied van Delfland 680 km aan secundaire keringen, die tweemaal per jaar worden gemaaid of (op dit moment) met schapen worden beweid. Voor het maaien gelden de volgende regels:

- maaien bij voorkeur na 15 juli en voor 15 maart;
- maaien eventueel vanaf 1 juni, mits goed wordt gelet op aanwezige dieren en juridisch zwaarder beschermde planten (deze moeten alle worden gespaard);

- maaien tussen 15 maart en 1 juni alleen als het echt niet anders kan en met uiterste voorzorgsmaatregelen (zie onder b);
- bij aanwezigheid ringslang maaien uitstellen tot na 15 september;
- bij afzetten van maaisel in het land rekening houden met daar aanwezige soorten;
- het maaisel wordt afgevoerd.

Delfland heeft een voorkeur voor maaien van dijken en kaden boven begrazen, omdat maaien de stevigheid van de dijk zou bevorderen. Op dit moment is het beheer een combinatie van maaien en beweiden, vooral met schapen. Beweiding gebeurt op basis van pachtcontracten, waarbij de veehouder enige pacht betaalt. Onderzoek wijst ook juist in de richting van een gunstig effect van beweiding: bij schapenbegrazing ontstaat (vergeleken met maaien) een betere bodemstructuur (aantrappen zode) en stoelt het gras beter uit doordat het korter wordt afgegrasd. Volgens de Flora- en Faunawet moet bij begrazen rekening worden gehouden met de aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten en moet op basis hiervan zo nodig de veebezetting worden teruggebracht, het soort vee worden aangepast of moeten stukken worden uitgerasterd.

Waterkeringen in het werkgebied van Delfland

Het aanbod

De boeren hebben zeker belangstelling voor onderhoud van dijken en kaden. Zij bieden daarbij naast maaien en afvoeren uitdrukkelijk ook beweiding (met schapen) als dienst aan. In dat geval is wel een dubbele omslag in denken nodig:

- zoals gezegd is Delfland geen voorstander (meer) van begrazing. De grondgebruikers plaatsen vraagtekens bij deze nieuwe prioriteitstelling, omdat uit onderzoek blijkt dat begrazing juist gunstig is;
- Delfland vraagt nu geld aan veehouders voor het begrazen van dijken, terwijl er in veel gevallen voor zou moeten worden betaald. Ter illustratie: in Laag Holland betaalt het Hoogheemraadschap € 185,- per ha voor begrazing. Voor maaibeheer is over het algemeen wel geaccepteerd dat dit (veel) geld kost.

Ook een combinatie van maaien en beweiden is heel goed mogelijk en kan leiden tot een ecologisch en waterstaatkundig interessante situatie.

Verder merken de grondgebruikers op:

- dat het maaisel (net als eerder werd geconstateerd) bij voorkeur vrij moet zijn van zwerfvuil en probleemonkruid (zoals Jacobskruiskruid);
- dat de kosten van het maaien van dijken en kaden sterk afhankelijk zijn van de lengte van het dijkvak, de vraag of er al dan niet bomen aan de voet van de dijk staan (waar met de motorzeis omheen moet worden gemaaid), etc. Als gezamenlijk wordt geoffreerd, kan een mengtarief worden gehanteerd dat zulke verschillen verdisconteert.

De catalogus 2010 noemt voor maaien met de cyclomaaier, schudden, wiersen en oprapen van gras een bedrag van zo'n € 700,- per ha. Voor tweemaal per seizoen maaien is dat € 1.400,- per ha. De veehouders zijn bereid het maaien en afvoeren voor dit tarief aan te nemen. Voor extensieve beweiding met schapen volgen zij het Laag-Hollandse tarief van € 185,- per ha.

Schapenbegrazing van dijken en kaden: naast maaien (voorkeursbeheer van Delfland) is ook beweiding uitdrukkelijk onderdeel van de offerte

5 Groene dienst of aanbesteding?

In hoofdstuk 8 bespreken we uitvoerig de wijze waarop Vockestaert de aangeboden diensten kan uitvoeren. In dit hoofdstuk staan we stil bij een specifiek uitvoeringsaspect: de 'status' van de diensten als groene dienst of aan te besteden dienst. De nog weer afwijkende status van waterberging is in § 4.1 al aan de orde geweest.

Groene dienst: vergoedingen op basis van de catalogus

De diensten in de paragrafen 4.2 tot en met 4.4 en het onderhoud van nieuwe NVO's op boerenland (onderdeel van § 4.5.3) kunnen als 'echte' groenblauwe diensten worden beschouwd. Een benadering vanuit groenblauwe diensten maakt het mogelijk om zaken te doen met een selecte 'leverancier': de agrariërs. Dat zaken doen moet dan echter wel plaatsvinden binnen de kaders van de strikte regels voor staatssteun aan de landbouw, waartoe elke overheid is verplicht. Om niet elke lokale vergoedingsregeling aan de Europese Commissie te hoeven voorleggen, hebben LNV en IPO voor dit doel in 2007 de catalogus groenblauwe diensten geïntroduceerd: een menukaart of gereedschapskist van toegestane maatregelen en vergoedingen. De catalogus is in 2010 herzien; deze versie ligt nog steeds in Brussel ter goedkeuring.

De catalogus is een handig hulpmiddel bij het bepalen van de toegestane maatregelen en vergoedingen. Hij kent echter ook serieuze beperkingen:

- zoals al eerder naar voren kwam: hij biedt in een aantal gevallen geen realistische tarieven voor het onderhoud van kleine, c.q. langgerekte elementen (zoals NVO's);
- de catalogus werkt met (compensatie van) productiederving en vergoeding van extra benodigde arbeid. Waar het gaat om arbeid, hanteert de catalogus het tarief van de bedrijfsverzorging: € 33,75 per uur. Zo kan de veehouder tijdens de uitvoering van de blauwe diensten zijn bedrijf laten doordraaien, maar hij verdient er dan niets aan (tenzij hij tijd over heeft). De grondgebruikers geven in veel gevallen aan de diensten tegen hogere tarieven (orde loonwerk) te willen uitvoeren.

Bij veel maatregelen waar arbeidstarieven aan de orde zijn (zoals nagenoeg het hele cluster aan onderhoudswerk in § 4.5), hebben we overigens met aanbesteding te maken en niet met de catalogus. Zo vindt de hele discussie over de tarieven voor onderhoud van NVO's momenteel plaats in de context van de catalogus, terwijl het hier (in ieder geval voor de 50 km aan bestaande oevers) gaat om aanbesteding in concurrentie.

Kijken we naar de diensten die we aan de catalogus zouden moeten toetsen, dan blijkt het volgende:

- de vergoeding voor het creëren voor bufferzones is Brussel-proof, op het onderdeel 'verlies mestplaatsingsruimte' na. Dit element is een reële kostenpost, waarvoor ook private partijen in voorkomende gevallen betalen. Niettemin is deze vergoedingscomponent, die voorheen ook in de subsidieregelingen voor natuurbeheer zat, door Brussel afgekeurd (Brussel wil niet dat er op deze wijze financiële sturing van meststromen plaatsvindt);
- voor de afname van maaisel kent de catalogus geen tarief; in de toekomst – zodra de markt voor biomassa groeit – zal het ook hier wellicht om aanbesteding in concurrentie gaan. Ook nu al is de tariefstelling mede gebaseerd op de (concurrerende) kosten van afvoer naar de groenstort;

- bij de aanleg van weilanddepots is een aantal vergoedingsposten Brussel-proof, maar opnieuw die voor verlies aan mestplaatsingsruimte niet. Ook het Gasunie-tarief is niet Brussel-proof (hoger dan het catalogustarief). Maar net als bij afzet van maaisel geldt dat deze dienst in de toekomst wellicht in concurrentie gaat worden aanbesteed, omdat Delfland ook andere mogelijkheden voor plaatsing van bagger heeft;
- de aanleg van NVO's en van visvriendelijke duikers kent vooral investeringscomponenten, die geen onderdeel uitmaken van de catalogus.

Zodra de verdere besprekingen tussen Delfland en Vockestaert leiden tot een 'echte' offerte, moeten de betreffende diensten nog nader worden getoetst op hun verhouding tot de staatssteunregels.

Om volledig Brussel-proof te werken is overigens niet alleen een toetsing vereist van maatregelen en vergoedingen aan de catalogus, maar ook een uitvoeringsregeling die door een overheid is geborgd. Delfland zou dan dus een formele uitvoeringsregeling, c.q. subsidieregeling in het leven moeten roepen.

Het Hoogheemraadschap heeft in één van de andere proeftuinprojecten een handreiking opgesteld (*Kansen groenblauwe diensten Midden-Delfland – Handreiking binnen wettelijke kaders en regelingen 2011*), waarin beslisbomen zijn ontworpen om te toetsen of een maatregel:

- onder de definitie van een groenblauwe dienst valt;
- binnen de staatssteunregels valt en zo ja, of hij toetsings- of alleen meldingsplichtig is.

Deze handreiking biedt ook handvatten voor de maatregelen in deze offerte – beheer van natuurvriendelijke oevers en open waterberging zijn in het rapport zelfs al langs de lat gelegd. De meeste maatregelen lijken te voldoen aan de definitie van diensten; alleen open waterberging valt dus waarschijnlijk in een andere categorie.

Aanbesteding: eigen regels

Als het onderhoud wordt aanbesteed, hoeft er geen rekening te worden gehouden met staatssteunregels en catalogus. Er moet dan echter wel worden gewerkt volgens de (eveneens vrij strikte) regels voor aanbesteding van diensten, die vrijwel altijd vereisen dat er een zekere mate van concurrentie plaatsvindt en er dus meerdere partijen om een offerte moet worden gevraagd. Deze regels luiden kort samengevat:

- a. het algemene (deels Europese) overheidsbeleid voor aanbestedingen door decentrale overheden bepaalt dat diensten die uitgaan boven een bedrag van € 193.000,- Europees dienen te worden aanbesteed. Voor uitvoering van werken geldt een hogere drempelwaarde: € 4.845.000,-. Bij een offerte voor alle maatregelen in § 4.5 wordt het bedrag (bij een definitie van de maatregelen als dienst) al snel zo hoog dat er Europees moet worden aanbesteed. Bij een definitie als uitvoering van werk zijn de mogelijkheden veel ruimer. Mocht dit problemen geven, dan kan Vockestaert ook overwegen om per polder een stichting op te richten die de werken offreert, uiteraard met behoud van Vockestaert als uitvoerende partij;
- b. de voorwaarden die Delfland zelf hanteert voor aanbesteding, zoals vastgelegd in de nota *Uitvoeringsregels inkoop en aanbesteden*. Deze nota beschrijft de regels voor de verschillende vormen van aanbesteding (enkelvoudig, meervoudig onderhands, openbaar, niet-openbaar), de omstandigheden waaronder deze vormen geëigend zijn en de selectie- en gunningscriteria voor 'leveranciers'.

In beginsel vereist het aanbestedingsbeleid vrije concurrentie tussen aanbieders. Er zijn echter omstandigheden waaronder daarvan kan worden afgeweken. Van de criteria die daarvoor zijn geformuleerd, bieden de volgende voor ons doel wellicht aangrijpingspunten:

- het criterium 'standaardisatie': als in het verleden al diensten zijn ingehuurd en het betreft een aanvulling op (voortzetting van) deze diensten, kan uit een oogpunt van standaardisatie van het geleverde werk een offerte worden gevraagd aan de oorspronkelijke leverancier;
- het criterium 'specialisme': als tevoren duidelijk is dat slechts één leverancier het gevraagde product kan leveren, is enkelvoudige aanbesteding mogelijk. Dat is bijvoorbeeld het geval bij beweiding: in dat geval zijn agrariërs de enigen die dit product (tegen redelijke kosten) kunnen leveren. Beweiding is echter maar beperkt aan de orde: het heeft niet Delflands voorkeur waar het gaat om dijkbeheer, en (extensieve) beweiding van NVO's is voorlopig nog niet aan de orde. Het criterium kan ook geldig zijn voor specifieke gebiedskennis of de inzet van specialistische apparatuur.

Zaken doen met *regionale* aannemers of dienstverleners (zoals nu het geval is) is voor Delfland overigens geen geldig gunningscriterium. Wel kan dit criterium soms samenvallen met dat van specialisme (gebiedskennis, op het gebied toegespitste apparatuur).

Voor de goede orde: op de diensten die onderhevig zijn aan het aanbestedingenbeleid (met name die in § 4.5), is nog geen 'inkoopcheck' uitgevoerd. Ook dit is pas echt aan de orde als verdere besprekingen leiden tot een niet-fictieve offerte.

Veel 'diensten' zullen worden aanbesteed of lenen zich daarvoor en hoeven dan niet aan de catalogus groenblauwe diensten te worden getoetst

6 Conclusies en aanbevelingen

We formuleren hier puntsgewijs onze conclusies en aanbevelingen:

1. Er is in beginsel een lange lijst van diensten die in Midden-Delfland interessant kunnen zijn: de groslijst omvat er 44. Als we deze maatregelen beoordelen op vraag en aanbod en interessante product-marktcombinaties proberen samen te stellen, dan:
  - vallen veel maatregelen af omdat er op dit moment óf geen vraag is, óf geen aanbod (of beide). In de helft van de gevallen blijkt sprake van een *mismatch* tussen vraag en aanbod;
  - blijkt dat clusters van maatregelen soms wel interessant zijn (inhoudelijke meerwaarde opleveren tegen relatief lage meerkosten) waar de som van individuele maatregelen dat niet is.
2. Uiteindelijk zijn vijf diensten(clusters) geselecteerd, bestaande uit tien afzonderlijke maatregelen, die kansrijk lijken om – op korte of middellange termijn – zaken te doen:
  - piekberging;
  - bufferzones langs waterlopen;
  - benutting van maaisel, opslag van bagger;
  - waterecologie: aanleg van natuurvriendelijke oevers, dammen en duikers;
  - uitvoering van onderhoudswerk aan hoofdwaterlopen (baggeren, schonen), natuurvriendelijke oevers, dijken en kaden.Voor deze diensten is nader uitgewerkt hoe ze gestalte kunnen krijgen en welke kosten eraan zijn verbonden.
3. Niet alle geselecteerde diensten zijn groenblauwe diensten in de strikte zin van het woord. Piekberging kan waarschijnlijk het best worden geregeld via aanwijzing van bergingsgebieden vergezeld van een schaderegeling, dit alles in samenspraak met Vockestaert. En het cluster aan onderhoudswerkzaamheden speelt zich per definitie af in de aanbestedingssfeer, waar Vockestaert concurreert met andere partijen. Voor de grondgebruikers maakt dit overigens niets uit, op voorwaarde dat Vockestaert en Delfland op al deze terreinen tot goede afspraken komen. Staatssteunrechtelijk maakt het wel iets uit: uiteindelijk hoeft slechts de helft van de diensten te worden getoetst aan de catalogus groenblauwe diensten. Dat is in het project alleen op hoofdlijnen gebeurd, net zoals er geen formele 'inkoopcheck' is uitgevoerd op de maatregelen in de aanbestedingssfeer. Als Delfland en Vockestaert tot zaken komen, moeten de betreffende maatregelen op deze aspecten nog nader tegen het licht worden gehouden.
4. Gebleken handicaps bij het opstellen van een concrete (zij het fictieve) offerte zijn:
  - a. op onderdelen kristalliseerde de vraag vanuit Delfland pas gedurende het project wat verder uit. Het project was natuurlijk mede bedoeld om dat te bevorderen, maar ook bij beëindiging van het project bestaat op onderdelen nog onduidelijkheid. Dat geldt met name voor de vraag hoe Delfland de resterende bergingsopgave gestalte wil geven, of bufferzones een geschikt middel zijn voor emissiebeperking en of het aanleggen van visvriendelijke duikers en dammen behoort tot de maatregelen waarop Delfland wil inzetten

om de vismigratieknelpunten op te lossen. Ook bestaan er nog veel vragen rondom de (deels Brusselse) regels ten aanzien van staatssteun en aanbestedingen bij het zaken doen met agrariërs;

- b. het aanbod is nog niet volledig uitgekristalliseerd. Voor een deel komt dit doordat de grondgebruikers vooraf al meer duidelijkheid van Delfland verwachtten. Voor een deel ook doordat het fictieve karakter van de offerte het voor grondgebruikers lastig maakt om concrete bedragen te noemen. En voor een deel omdat er door ervaringen in het verleden nog de nodige terughoudendheid tegenover zaken doen met Delfland moet worden overwonnen.
5. Niettemin heeft het project ontegenzeggelijk geleid tot meer begrip tussen Delfland, Vockestaert en grondgebruikers. Delfland heeft een beter inzicht gekregen in de diensten die agrariërs kunnen en willen leveren en vooral ook in de wijze waarop Vockestaert dit kan organiseren. Vockestaert en grondgebruikers hebben een beter inzicht gekregen in de uitvoeringswijze van de maatregelen die Delfland 'in de aanbieding' heeft (met name bij die in de sfeer van onderhoud) en in de randvoorwaarden die Delfland daarbij hanteert.
6. Als we kijken waar op korte termijn en op enige schaal zaken kunnen worden gedaan, resteren eigenlijk alleen de verwerking van maaisel en bagger en het onderhoudswerk voor Delfland. De maatregelen in de sfeer van waterecologie zijn voor Delfland alleen interessant in KRW-waterlopen, en daarvan is voor agrariërs eigenlijk alleen de Slinksloot interessant, waar al de nodige maatregelen (NVO's) zijn genomen. Dat beperkt zowel vraag als aanbod substantieel. Niettemin is het zinvol om voor deze twee diensten(clusters) voortvarend een vervolg in te zetten waarbij een echte offerte wordt voorbereid.
7. Bij het zakendoen tussen Delfland en grondgebruikers moet zoals gezegd nog wel wat oud zeer worden weggewerkt. Dat is de afgelopen jaren vooral ontstaan door de verwickelingen rond het beheer van natuurvriendelijke oevers. Niettemin is er in het gebied animo om – ook op dit punt – zaken te doen. Hernieuwde afspraken en het feit dat Vockestaert kan fungeren als intermediaire contractpartij kunnen hierbij wellicht zorgen voor een sfeerverbetering.
8. Vockestaert wil graag fungeren als intermediaire contractpartner en waar mogelijk de uitvoering in het veld (doorcontracteren, controleren, betalen, administreren) in eigen hand hebben. De vereniging doet hiervoor in het tweede deel van dit rapport (de feitelijke offerte) concrete voorstellen. Ook Delfland heeft een voorkeur voor één aanspreekpunt. Zo'n centrale rol is echter niet altijd mogelijk: bij een schaderegeling voor piekberging zal Vockestaert vooral onderhandelingspartner zijn, bij de aanbesteding van werk ook offererende partij. En hoewel Vockestaert zijn controletaken verder zal professionaliseren, zal er (om de schijn van partijdigheid te vermijden en vanwege het wettelijk karakter van sommige controletaken) vaak een extra steekproefsgewijze onafhankelijk controle nodig zijn.
9. Voor de maatregelen waarvoor wel aanbod is, maar geen vraag vanuit Delfland, kunnen ook andere financiers worden gezocht (gemeente, provincie, private partijen). Duidelijke kansen doen zich hier echter op het eerste gezicht nog niet voor.

10. Bij een positief bestuursbesluit van Delfland lijken de volgende stappen zinvol:
- a. selecteren en nader uitwerken van de diensten waarover op korte termijn zaken kunnen worden gedaan: toewerken naar een concreet aanbod. Hiervoor is het zinvol om op polderniveau – in samenspraak met de gebruikers ter plekke – te inventariseren om welke oppervlakten, lengten en bedragen het gaat;
  - b. nader uitwerken van vraag en aanbod voor de diensten waarvan de vraag nog verder moet uitkristalliseren (zoals piekberging en bufferzones) en waar op de wat langere termijn wellicht zaken kunnen worden gedaan;
  - c. als Delfland het te vroeg vindt voor vaste afspraken, kan ook een pilot worden gestart. Enkele andere waterschappen hebben dit inmiddels ook gedaan. Zo'n pilot moet het qua duur, inhoud en budget wel mogelijk maken om serieus te oefenen met een aantal diensten.

DEEL B
DE OFFERTE

7 Maatregelen en prijzen

Vockestaert biedt namens de grondgebruikers van Midden-Delfland het Hoogheemraadschap tien diensten aan (verdeeld over vijf dienstenclusters) tegen de prijzen en onder de voorwaarden in onderstaande tabel. Een globale kwantificering van het aanbod is weergegeven in een daaropvolgende tabel.

Dienst	Voorwaarden	Prijs
1. Piekberging	<ul style="list-style-type: none"> a. regeling om het even: op basis van schaderegeling of als blauwe dienst b. gebieden creëren vanuit de laagste delen c. gebieden liefst niet planologisch vastleggen d. ook betalen voor laagste 5% 	<ul style="list-style-type: none"> a. vergoeding voor beschikbaarstelling (blauwe dienst), c.q. planschadevergoeding (schaderegeling) b. schade: <ul style="list-style-type: none"> - als haalbaar: alle kosten uitgedrukt in een bedrag per inundatiedag - ofwel alle kosten op basis van taxatie
2. Bufferzones	<ul style="list-style-type: none"> a. onderscheid maken tussen veen- en kleigrond b. bij verschillende gebruikers aan weerszijden sloot tellen ook bufferzones aan één zijde mee c. beweiding toestaan (geen raster) d. zo nodig kosten mestafvoer verrekenen in prijs (nog onduidelijk) 	€ 0,155 per strekkende meter slootkant (per zijde)
3a. Verwerken van maaisel uit sloot, berm en dijk	<ul style="list-style-type: none"> a. goede garanties gewenst dat het maaisel niet is verontreinigd met zwerfafval of giftige planten (zoals Jacobskruiskruid) b. vooralsnog alleen gras en rietmaaisel; voor compost vergunningverlening goed regelen 	<ul style="list-style-type: none"> a. gras en riet, los gestort op bedrijf: € 32,- per ton nat materiaal b. idem, in balen: goedkoper (n.o.t.k.)
3b. Aanleg van baggerdepots op grasland	Idem: goede garanties dat de betreffende bagger schoon (genoeg) is	<ul style="list-style-type: none"> a. vergoeding voor beschikbaar stellen grond b. kosten verlies productie en mestplaatsing € 0,24 per m² c. extra kosten onkruidbestrijding: € 238,- per ha d. kosten herstel grasland: op begroting / factuur of direct door Delfland betaald
4a. Aanleg NVO's (incl. aanleg raster, drinkplaats en/of aanschaf drinkbak	<ul style="list-style-type: none"> a. grond niet aankopen b. duidelijke keuze doelen gewenst c. andere mengsels zaaien/planten; minder dominantie van riet d. raster zo mogelijk niet verplicht 	<ul style="list-style-type: none"> a. afgraven: € 6,- per m³ b. afkoop waardedaling: 85% van grondprijs c. inzaai oever: op begroting d. plaatsen raster (incl. batterij, afschrijving): € 4,- per m; e. aanleg drinkplaats: € 50,- per m² f. aanschaf drinkbak: gratis verstrekken

4b. Visvriendelijke duikers en dammen	Geen	a. duiker in aarden dam: € 400,- b. duiker in betonnen dam: € 1.500,- c. duikerbuis: gratis toegeleverd
5a. Baggeren hoofdwaterlopen	Alleen interessant op plekken waar werk met baggerspuit of baggerbak kan gebeuren	€ 57,50 per uur, ofwel € 192,- per km (gemiddeld tarief voor smallere en bredere waterlopen)
5b. Onderhoud hoofdwaterlopen	Geen	€ 50,- per 100 m sloot voor maaien en afvoeren
5c. Onderhoud NVO's	Raster eventueel niet verplicht stellen	a. beheer met raster: € 2,25 per strekkende meter oever (gemiddelde voor lange en kopse kanten) b. zonder raster: € 1,15 per strekkende meter c. bij NVO op boerenland ook: verlies productie en mestplaatsing € 0,24 per m ²
5d. Onderhoud dijken en kaden	Vooraf aantrekkelijk op plekken waar maaisel vrij is van zwerfvuil en probleemkruiden	a. maaien en afvoeren: € 1.400,- per ha (mengtarief makkelijke en moeilijke stukken) b. beweiden: € 185,- per ha

Algemene voorwaarden bij alle, c.q. veel diensten zijn:

- bij compensatie van gederfde (voederwaarde)productie hanteert de Gasunie een iets hoger tarief dan het SNL. Bij diensten waarbij de grasoogst geheel of zo goed als geheel verloren gaat, verdient het tarief van de Gasunie (in 2011 € 0,24 per m²) de voorkeur. Dit tarief wordt jaarlijks bijgesteld op basis van de voerprijzen;
- contracten voor de diensten 1, 2, 3a en 5 worden bij voorkeur gesloten voor een periode van zes jaar. Daar waar dit op gespannen voet staat met het aanbestedingsbeleid van Delfland, is ook een kortere periode bespreekbaar.

Het aanbod kan nog niet worden gekwantificeerd in concrete aantallen hectares of slootlengten. In de volgende tabel geven we echter wel een kwalitatieve indicatie van de schaal waarop de diensten zich kunnen afspelen.

Indicatie van de schaal van het aanbod

dienst	schaal
1. Piekberging	Enkele (meest urgente) polders
2. Bufferzones	Grote delen van het gebied
3a. Verwerken maaisel	Beperkt aantal bedrijven (beperkt aanbod)
3b. Weilanddepots	Klein aantal bedrijven / percelen
4a. Aanleg NVO's	Maximaal 2,5 km langs Slinksloot
4b. Visvriendelijke duikers en dammen	Beperkt aantal, beperkt gebied
5a. Baggeren van hoofdwaterlopen	In beginsel 1.100 km*, maar alleen daar waar baggerpomp kan worden ingezet
5b. Onderhoud van hoofdwaterlopen	In beginsel 1.700 km*
5c. Onderhoud van NVO's	Tot 2015 max. 67 km
5d. Onderhoud van dijken en kaden	In beginsel max. 680 km*

* deze getallen gelden voor het gehele werkgebied van Delfland, maar moeten t.z.t. worden bijgesteld op basis van de keuze van het werkgebied van Vockestaert bij blauwe diensten (zie § 8.2)

8 Uitvoering: rol Vockestaert, aanpak en kwaliteiten

Hier beschrijven we de wijze waarop Vockestaert – namens de grondgebruikers – zijn rol denkt te vervullen waar het gaat om de levering van diensten aan Delfland. Verspreid door de tekst zijn kadertjes opgenomen met voorbeelden van diensten die Vockestaert al levert – in een enkele geval ook reeds aan Delfland.

8.1 Rol Vockestaert

Delfland heeft aangegeven in geval van groenblauwe diensten één centraal aanspreekpunt (Vockestaert) te prefereren boven zaken doen en communiceren met veel verschillende grondgebruikers. Ook Vockestaert heeft een voorkeur voor een rol als volwaardige intermediaire contractpartij. Het aanbod luidt als volgt:

- Vockestaert neemt de volledige uitvoering op zich: de werving van deelnemers, het sluiten van individuele contracten, het controleren en uitbetalen van deelnemers, de contractadministratie en het rapporteren aan Delfland van de resultaten. Dit alles op basis van een overeenkomst tussen Delfland en Vockestaert waarin de eisen en prestaties nauwkeurig zijn beschreven;
- daar waar aaneengeslotenheid, c.q. een bepaald werkvolume gewenst is, maar de animo van agrariërs 'gaten laat vallen', zal Vockestaert die gaten opvullen (bijv. door inschakeling van een loonwerker of uitvoering in eigen beheer);
- Vockestaert coördineert het beheer, zorgt dat dit op geschikte tijdstippen plaatsvindt en dat 'gemakkelijke' en 'moeilijke' stukken even goed worden beheerd.

Op een aantal aspecten van de afspraken tussen Delfland en Vockestaert gaan we verderop in deze paragraaf nog wat nader in.

Vockestaert: gebiedsloket voor een groeiend aantal diensten

Het aantal diensten dat Vockestaert onder zijn hoede heeft, is de afgelopen jaren gestaag gegroeid. Vanuit voormalig kruisgebouw *De Koe* in Schipluiden is Vockestaert betrokken bij het agrarisch natuurbeheer op basis van het provinciale subsidiestelsel (SNL; zie aparte kader). Het gaat om 62 deelnemers en een omzet van 2,5 ton per jaar. De aparte contracten voor ganzenopvang tellen 48 deelnemers. Ook voert Vockestaert het puntensysteem voor groene diensten onder het intergemeentelijke Groenfonds Midden-Delfland uit.

Hierbij gaat zo'n 2,5 ton per jaar om, met ca 70 deelnemers. Voor het Natuur- en Recreatieschap verzorgt Vockestaert (met onder zijn vleugels de stichting Schaapskudede Vockestaert) het beheer van de Zuidrand (300 ha, een kleine 2 ton en ca 25 deelnemers; zie aparte kader), de beweiding in de Zuidbuurt (zeldzame rassen), het maaien van 75 ha grasland in het nieuwe recreatiegebied bij Holierhoek, Woudhoek en de Oost-Abtspolder, en van kleine stukken grasland zoals het Vlinderbos bij Abtswoude. Ook wordt samengewerkt bij het realiseren en onderhouden van wandelroutes door boerenland. Voor Delfland beheert Vockestaert sinds 2011 enkele kleine riet- en graslandjes in de Duifpolder (zie aparte kader).

Op onderdelen zal Vockestaert echter (ook) een andere rol hebben:

- a. als wordt besloten tot een schaderegeling, zoals voor waterberging, ligt een collectieve regeling niet voor de hand – het model van de Unie van Waterschappen voorziet hierin niet. In dit geval zal Vockestaert vooral de partij zijn die de regelingsvoorwaarden met Delfland uitonderhandelt en meewerkt aan periodieke evaluatie van de regeling. De betalingen zullen vervolgens rechtstreeks van Delfland naar de grondgebruiker gaan;
- b. bij een aanbestedingsprocedure brengt Vockestaert (in beginsel in concurrentie) offerte uit. Er kan dus lastiger worden 'onderhandeld' over een overeenkomst. Ook bepalen aan (deels Europese) aanbestedingsregels mede het resultaat.

De formeel-juridische aspecten van groene diensten versus aanbesteding zijn in hoofdstuk 5 besproken.

Vockestaert als contractpartij

Als Vockestaert zaken gaat doen met Delfland, is het goed om nader stil te staan bij de volgende aspecten:

- Vockestaert is een vereniging met leden. De leden moeten op geen enkele manier aansprakelijk kunnen worden gesteld voor eventuele financiële risico's van afspraken met Delfland. Voor zover de statuten van Vockestaert dit risico niet afdekken, kan dit worden opgelost door zaken te doen via de Stichting Schaapskudde Vockestaert, die in zijn statuten ruimte biedt voor alle typen beheer en onderhoud in Midden-Delfland en omstreken. En zo nodig kan een aparte stichting of werkmaatschappij worden opgericht;
- we onderscheiden de uitvoeringskosten van Vockestaert nu als aparte kostenpost (§ 8.3). Maar in geval van aanbesteding moeten deze integraal onderdeel zijn van de aanneemsom, c.q. van de prijzen per maatregel. Dit moet te zijner tijd worden verwerkt.

Controle

Zowel in het geval van diensten als van aanbesteding van werk zal Vockestaert de primaire controle uitvoeren. De vereniging is hiervoor goed toegerust:

- het is een gemengde organisatie (met boeren en burgers), die hierdoor een zekere onafhankelijkheid kan garanderen;
- de vereniging beschikt over veldmedewerkers met een goede kennis van het gebied en van de bedrijven. Zo kan een relatief hoge 'dekkingsgraad' aan controles worden bereikt tegen relatief lage kosten.

Vockestaert zal ten behoeve van een contract met Delfland zijn controletaak verder professionaliseren, bijvoorbeeld door – net als andere natuurverenigingen al doen – te gaan werken met 'schouwcommissies' (om in waterschapstermen te blijven).

Wel zal het – alleen al vanwege een aantal controletaken die voortvloeien uit de keur – nodig zijn om daarnaast onafhankelijke toetsing te hebben, in de vorm van steekproefsgewijze dubbelcontroles. Delfland (of een door Delfland ingeschakelde onafhankelijke partij) controleert dan zowel de controleprotocollen van Vockestaert als een klein deel (bijv. 5%) van de deelnemers.

Contractduur

Zoals in hoofdstuk 7 naar voren kwam, gaat – waar mogelijk – de voorkeur uit naar contracten van zes jaar. In sommige gevallen is dat niet nodig: bij een aanleg van NVO's of ecoduikers wordt vooral een *prestatie* afgesproken. Waar het gaat om de aanbesteding van onderhoudswerk, sluit Delfland nu eenjarige contracten met zijn aannemers met het recht op maximaal drie keer verlenging met een jaar (tot

maximaal 4 jaar). Dit maakt het mogelijk om jaarlijks het geoffreerde bedrag bij te stellen op basis van gewijzigde kosten. Daarnaast kunnen de kosten fluctueren doordat er bijvoorbeeld meer bagger of maaisel moet worden afgevoerd (door verontreiniging) dan voorzien. In dat geval zal jaarlijks offerte worden uitgebracht, of zal op zijn minst de offerte worden bijgesteld. In alle andere gevallen (piekberging, verwerken van biomassa en bagger) stelt Vockestaert zesjarige overeenkomsten voor.

Aaneengeslotenheid

Bij enkele diensten is een zekere aaneengeslotenheid of 'robuustheid' gewenst, bijvoorbeeld waar het gaat om:

- piekberging: hiervoor moeten alle gebruikers in een bergingsgebied willen meedoen;
- onderhoudswerk: hier is het gewenst om zaken te doen per baggervak, peilvak of dijk(vak). Het is onhandig als Vockestaert allemaal verspreide stukken aanbiedt en Delfland voor de resterende stukken alsnog een aannemer moet vragen.

Als niet alle inliggende boeren bereid zijn mee te doen, zal Vockestaert (behalve bij piekberging) offerte uitbrengen voor het geheel en op onderdelen andere agrariërs of loonwerkers inschakelen, of delen van het beheer met zijn eigen schaapskudde uitvoeren.

De Zuidrand: beheer van een recreatiegebied door Vockestaert

Eind 2008 heeft Vockestaert offerte uitgebracht aan het Natuur- en Recreatieschap Midden-Delfland voor het beheer van zo'n 300 ha recreatiegebied aan de zuidrand van het gebied (langs de noordrand van Schiedam en Vlaardingen). Het gaat om een mengeling van (nat, bloemrijk) grasland, rietland en moeras, open water, bos en wegen en paden. Aanvankelijk ging het om een proef van 1 jaar; daarna is er een overeenkomst gesloten voor 3 jaar (tot en met 2012). Vockestaert schakelt via zijn beheercoördinator zo'n 25 plaatselijke boeren in voor het beheer (maaien, beweiden, sloten). Voor de lastiger stukken is een schaapskudde aangeschaft, onder de hoede van vier parttime herders, die tegelijk een belangrijke toeristisch-educatieve functie heeft. Voor specialistisch werk wordt een loonwerker ingeschakeld. De natuurresultaten worden gemonitord door de plaatselijke KNNV-afdeling.

Vakbekwaamheid

Delfland stelt bij de uitvoering van werk (met name onderhoudswerk aan waterlopen, dijken en kaden) eisen ten aanzien:

- a. verzekeringen op het gebied van aansprakelijkheid (voor schade aangebracht aan eigendommen van derden) en materieel. Vockestaert zal op dit punt in overleg met Delfland de nodige voorzieningen treffen;
- b. het in te zetten materieel. Daar waar de apparatuur zich leent voor gezamenlijke aanschaf, zal Vockestaert dit organiseren;
- c. veiligheid en gezondheid. Delfland vereist bij de uitvoering van werken een veiligheids- en gezondheidsplan. Hiermee heeft Vockestaert voor het project in de Duifpolder al wat ervaring opgedaan. Deze zal worden benut voor het opstellen van dergelijke plannen voor andere onderhoudswerkzaamheden;
- d. vergunningen, zoals die voor sommige werkzaamheden moeten worden aangevraagd. Vockestaert zal zorgvuldig in kaart brengen waar dit aan de orde is en vervolgens de vergunningen regelen;

- e. een professionele uitvoering van het werk, zowel 'technisch' (netjes werken) als qua kennis van de eisen voortvloeiend uit de Flora- en Faunawet (zie ook bijlage 3). Delfland heeft die eisen al geheel in zijn bestekken verwerkt. Als buiten de voorkeursperioden wordt gewerkt, moet er op bijzondere dieren en planten worden gelet. Hiervoor heeft Delfland een (digitale) *Veldgids beheer en onderhoud* uitgebracht en ecologisch geschoolde contactpersonen aangewezen. Vockestaert zal zich uiteraard aan deze eisen houden en hierop inspelen door:
- scholing van deelnemers en veldmedewerkers;
  - inschakeling van externe specialisten (zoals zij in de Zuidrand de KNNV heeft betrokken; zie kader).

Calamiteiten / onvoorziene omstandigheden

Delfland vereist dat uitvoerders snel kunnen inspelen op calamiteiten (wateroverlast, acute verontreiniging) en andere onvoorziene omstandigheden (bijv. explosieve vegetatiegroei). Vockestaert zal hierover – waar nodig – met de deelnemers afspraken maken.

Werkgebied

In dit rapport werken we veelal met cijfers (bijv. lengten aan waterlopen en waterkeringen) in het gehele gebied van het Hoogheemraadschap. Het werkgebied van Delfland is groter dan dat van Vockestaert, dat op zijn beurt weer groter is dan de gemeente Midden-Delfland. Deze offerte richt zich primair op het gebied dat bestaat uit het Reconstructiegebied: Midden-Delfland, de Groeneveldse polder en een stukje landelijk gebied van Delft. Het werkgebied van Vockestaert beslaat echter ook andere delen van het werkgebied van Delfland, zoals de polders in de gemeente Pijnacker-Nootdorp en een deel van de polder Schieveen. Er is uiteraard niets op tegen om straks, als er een basis is voor zakendoen, het gebied te vergroten. En wellicht is het ook heel goed denkbaar dat grondgebruikers uit dit gebied bereid zijn een paar kilometer verder werk uit te voeren. Bij het opstellen van een 'echte' offerte kan daarom het werkgebied pas definitief worden bepaald.

8.2 Kwaliteiten van Vockestaert en de betrokken agrariërs

Kwaliteiten en voordelen van uitvoering door agrariërs

Uitvoering door agrariërs brengt voor Delfland de volgende voordelen met zich mee:

- a. Delfland levert hierdoor een grotere bijdrage aan de gebiedseconomie (en daarmee aan een open en groen Midden-Delfland conform de Gebiedsvisie Midden-Delfland® 2025) dan bij uitvoering door aannemers van buiten het gebied. Voor de goede orde: de aannemers waarmee Delfland nu zaken doet, komen niet allen van buiten het gebied, maar in dat geval is in ieder geval sprake van een bredere verdeling van economische impulsen over het gebied.
- b. Agrariërs kunnen in veel gevallen een betere uitvoeringskwaliteit leveren:
  - agrariërs kunnen de werkzaamheden op geschikte tijdstippen uitvoeren (bij geschikte weersomstandigheden, maatwerk in het kader van de gedragscode Flora- en Faunawet), terwijl aannemers vaak een vaste werkplanning hebben, ongeacht de weersomstandigheden. Zo treedt de minste schade op aan de te onderhouden elementen en aan het land waar overheen moet worden gereden om bij die elementen te komen;

- agrariërs hebben een uitstekende gebiedskennis en kennen de plaatselijke omstandigheden het beste, bijvoorbeeld met het oog op de ingezette apparatuur;
  - agrariërs zullen het onderhoud doorgaans uitvoeren met het meest geschikte materieel, vaak wat kleinschaliger dan het materieel waarmee aannemers werken;
  - als resultaat van dit alles zal een gevarieerd beheer worden toegepast (zowel in ruimte als tijd als materieelkeus), resulterend in een kleinschalig beheeremozaïek. Daar waar natuurwinst wordt beoogd, geeft dat doorgaans de beste resultaten.
- c. Agrariërs kunnen diensten leveren die andere partijen niet (zo makkelijk) kunnen leveren, zoals beweiding.
  - d. Agrariërs kunnen sommige diensten tegen lagere kosten uitvoeren.
  - e. Bij uitvoering door agrariërs is er sprake van een zekere 'sociale controle' op een goede uitvoering. Dat geldt zeker voor diensten waar de kwaliteit van de uitvoering effect heeft op een grotere groep grondgebruikers (zoals het schonen van waterlopen).
  - f. In geval van calamiteiten zijn agrariërs uit een oogpunt van "24-uursbereikbaarheid" in het voordeel ten opzichte van andere partijen.

De eilandjes in de Duifpolder: een (broed)succes

Begin 2011 heeft Delfland het beheer van twee riet- en graslandjes in de Duifpolder, een combinatie van nat grasland, open water en riet, bij wijze van experiment voor één jaar overgedragen aan Vockestaert. Dit is gebeurd op basis van een offerte. In samenspraak met Delfland zijn de eilandjes omgevoerd tot een plasdrasgebiedje en is een apart broedeilandje voor visdiefjes aangelegd. Het beheer heeft plaatsgevonden door begrazing met schapen, waar nodig aangevuld met maaibeheer. En met succes: er hebben vier tureluurs en een paar visdiefjes gebroed. Vele tientallen andere vogels (kievit, grutto, watersnip, wintertaling, bergeend) hebben het gebruikt voor voedsel en rust. Eind 2011 heeft Delfland besloten om de overeenkomst een jaar voort te zetten en nog een derde gebiedje toe te voegen.

Kwaliteiten en voordelen van coördinatie door Vockestaert

Een coördinerende rol van Vockestaert brengt de volgende voordelen met zich mee:

1. Vockestaert staat dicht bij de boeren en heeft bij hen zowel de goodwill om afspraken te maken en flexibel te opereren als het respect om de diensten adequaat uit te voeren.
2. Vockestaert heeft inmiddels veel ervaring met deze werkwijze: in opdracht van het Groenfonds Midden-Delfland voert Vockestaert het puntensysteem voor groenblauwe diensten uit. Mede op basis van een positieve *audit* door Alterra heeft Vockestaert recent opdracht gekregen om een tweede contracttermijn voor te bereiden. Tot 2010 verzorgde Vockestaert de uitvoering van de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN). Onder het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL, vanaf 2010) is gekozen voor 'groeps-certificering' door certificering van collectieven zoals agrarische natuurverenigingen. Op dit moment is Vockestaert gecertificeerd onder het SNL. De organisatie beschikt over modelcontracten, protocollen voor controle en sanctionering, twee

- beheercoördinatoren en een aantal veldmedewerkers. Tezamen biedt dit een stevige kwaliteitswaarborg (zie ook het bijgaande kader).
3. Vockestaert heeft in diverse projecten bewezen het beheer goed te kunnen 'wegzetten' onder grondgebruikers – zie bijvoorbeeld de kaders over de Zuidrand en de Duifpolder in dit hoofdstuk. Daartoe heeft de vereniging onder meer twee 'beheercoördinatoren' in dienst, die in het bijzonder zijn belast met de organisatie van het beheer. Deze worden betaald uit de beheercontracten met derden. Zij zorgen voor de werving van deelnemers en voor de fijnregeling van het beheer ter plekke. Daarnaast is er een groep veldmedewerkers die – samen met de beheercoördinatoren – de gang van zaken controleert.
  4. Vockestaert is ook zeer actief op andere plattelandsthema's zoals recreatie, toerisme en educatie. Dit kan leiden tot kruisbestuiving met de diensten voor Delfland (zo heeft het beheer van de Zuidrand met een schaapskudde ook een belangrijk recreatief-educatieve functie).
  5. Vockestaert werkt nauw samen met andere gebiedsorganisaties en schakelt waar nodig externe expertise in (zoals de KNNV bij de monitoring in de Zuidrand). Binnen Midden-Delfland werkt Vockestaert samen met de LTO-afdeling Delflands Groen (waarmee het ook de Werkgroep groenblauwe diensten draait), de Midden-Delflandvereniging, Stichting Midden Delfland is Mensenwerk en twee plaatselijke ondernemersverenigingen. Deze groep gaat als Stichting Groen Goud door het leven. Bij het agrarisch natuurbeheer wordt samengewerkt met het ministerie van EL&I en de provincie, bij educatie met de NME-centra van de omliggende steden en met de Nederlandse Zuivelorganisatie, voor het Groenfonds met de gemeenten Delft, Den Haag en Midden-Delfland en bij de Zuidrand met het Natuur- en Recreatieschap, c.q. de Groenservice Zuid-Holland. Ook met het Hoogheemraadschap wordt reeds samengewerkt (zie kader Duifpolder). Voor de weidevogelbescherming wordt samengewerkt met de Weidevogelwacht Schipluiden-Maasland.
  6. Vockestaert kan de diensten aanbieden met een hoog controlepercentage tegen relatief lage uitvoeringskosten (zie ook § 8.3). Daar waar Delfland (volgens het evaluatierapport over NVO's) ongeveer 35% aan uitvoeringskosten kwijt is, kan Vockestaert dit aanbieden tegen ongeveer 15%. Dit heeft te maken met de korte lijnen richting boeren en het feit dat de beheercoördinatoren en veldmedewerkers toch reeds een groot deel van hun tijd in het veld doorbrengen.

Rol van Vockestaert in het natuur- en landschapsbeheer

Sinds 2000 vervult Vockestaert een spilfunctie in de coördinatie van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Het gaat om enkele duizenden hectares beheer van weidevogels, ganzen, slootkanten,

landschapselementen en cultuurhistorische elementen. Het weidevogelbeheer vindt vooral plaats in het kader van de SAN en later het SNL. Aanvankelijk vervulde Vockestaert hier de rol van volwaardig intermediair: het was contractpartner voor het ministerie en contracteerde (en betaalde) zelf door naar de individuele grondgebruikers. Later veranderde dit en werden de boeren rechtstreeks door Dienst Regelingen betaald. Onder het SNL (2010) vervult Vockestaert de rol van gebiedscoördinator weidevogels: zij stippelt het beheer uit en werft deelnemers, maar speelt geen rol meer in de contractering en betaling.

Onder het Groenfonds Midden-Delfland speelt Vockestaert deze rol nog wel in de uitvoering van het puntensysteem voor groene diensten. Uit een externe audit van Alterra blijkt dat Vockestaert het puntensysteem adequaat en rechtmatig heeft uitgevoerd. Recent heeft Vockestaert aan het Groenfonds offerte uitgebracht voor de periode 2012-2017.

8.3 Uitvoeringskosten van Vockestaert

Bovenop de kosten van de diensten als zodanig maakt Vockestaert uitvoeringskosten. De ervaring met het puntensysteem voor groenblauwe diensten leert dat deze in beginsel laag zijn. In het geval van het Groenfonds zijn ze voor de periode 2006-2011 begroot op 15% van de omzet aan maatregelen, maar blijken ze in werkelijkheid aanmerkelijk lager (tussen 5 en 10%) te zijn uitgevallen. Voor de goede orde: het ging hier om de uitvoering *sec*. De ontwikkel- en opstartkosten van het puntensysteem zijn apart gefinancierd. Omdat het voor veel diensten in de nu voorliggende offerte – anders dan bij het puntensysteem – gaat om een gebiedsgewijze aanpak en er ook andere beheerders dan boeren zullen worden ingeschakeld, is de verwachting dat de kosten wat hoger zullen uitvallen. We gaan uit van een uitvoeringslast die 10 à 15% van de kosten van maatregelen zal bedragen. Deze kosten kunnen pas goed worden begroot wanneer bekend is met welke diensten Delfland echt in zee wil. Tegenover deze kosten staat voor Delfland een besparing op de eigen (substantiële) uitvoeringskosten.

DEEL C
BIJLAGEN

Bijlage 1. Voorbeelden van (groen)blauwe diensten elders

Pilot Rijnland

Deelnemers aan de pilot 'Met maatwerk naar natuurlijk water, Rijnland en agrariërs samen aan zet' ontvangen voor bepaalde werkzaamheden een vergoeding. Bij het vaststellen van de pakketvergoedingen is uitgegaan van de bedragen uit het rapport *Gewenste maatregelen en gezamenlijke kansen voor Kaderrichtlijnwater in het Veenweidegebied* van Natuurlijk Platteland West, waaraan bedragen uit de catalogus groenblauwe diensten ten grondslag liggen.

De pilot is een samenwerking van Rijnland met 2 agrarische natuurverenigingen, 10 agrariërs, NPW (nu Veelzijdig Boerenland), Watermaatwerk en CLM. Hij wordt gefinancierd door Rijnland, de provincie ZH en het ministerie van V&W.

Maatregel	vergoeding 2010 (€)
1. Mest- en spuitvrije zone 1 m uit insteek	196
2. Gebruik baggerspuit per m slootbreedte (en per m slootlengte)	27
3. Natuurvriendelijk schonen:	
- slootvuil 1 m uit waterlijn deponeren	0
- natuurvriendelijke machines: inzet maaikorf	0
- totaal beheerkosten bij slootbreedte 1 m	223
- totaal beheerkosten voor elke extra m slootbreedte	27
- totale vergoeding bij slootbreedte 4 / 6 / 8 / 10 m	306 / 362 / 418 / 474

Toelichting:

- Mest- en spuitvrije zone 1 m uit insteek: de SNL-vergoeding voor het pakket 'Botanische weiderand' is als basis gebruikt. Deze is omgerekend naar de 75 cm die bovenwettelijk is; de eerste 25 cm is immers verplicht mestvrij vanwege het Lozingenbesluit.
- Baggerspuiten: bij de start van het project is besloten om de extra kosten voor het inhalen van de baggerachterstand te verzachten met een extra baggerpremie van € 50,-/km/jaar.
- Natuurvriendelijk schonen: de meerkosten van het werken met de maaikorf zijn weggestreept tegen de besparingen wegens maar eens per 2 jaar slootschonen.

De eindrapportage van de pilot, die liep van 2008 tot 2010, is nu in de maak. Het is nog niet duidelijk of Rijnland zijn beleid voor groenblauwe diensten voortzet.

Daarnaast heeft Rijnland een subsidieregeling voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers.

Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK)

Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (Laag Holland, West-Friesland) doet al enkele jaren zaken met de agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken, en wel op drie terreinen:

- Inzet van de baggerspuit. Elke agrariër in Laag Holland die baggert met de baggerspuit, kan hiervoor een kilometervergoeding krijgen. De regeling geldt voor sloten tot 10 m breed, met name in het veenweidegebied. Vanaf 2012 geldt een vergoeding € 50,- per km slootlengte voor sloten tot 4 m breed en van € 100,- per km voor sloten tussen 4 en 10 m breed. De natuurvereniging verzorgt de uitvoering (contractering, controle en uitbetaling).
- Ecologisch berm- en dijkbeheer. Agrarische leden van Water, Land & Dijken hebben twintig bermen en dijken van HHNK in ecologisch beheer. Zij maaien de bermen twee keer per jaar en voeren het materiaal af zodat de bodem verschaalt. Schapen begrazen de dijken. Het Hoogheemraadschap betaalt een basisvergoeding van € 230,- per element, en vervolgens € 0,235 per m² voor tweemaal maaien en afvoeren, € 185,- per ha voor begrazing en € 0,35 per meter voor slootschoning.
- Humest. Tien boeren ontvangen maaisel van bermen, dijken en sloten om het op hun bedrijf te verwerken tot humest. Ieder bedrijf heeft zijn eigen manier van composteren, afhankelijk van de bedrijfsvoering. Zo maken vier boeren gebruik van een humestplaat en zetten grotere hoeveelheden om. De tarieven zijn concurrerend met die van een afvalverwerkingsbedrijf, ook vanwege de kleine afstanden voor transport. Gemiddeld wordt er via de vereniging 1.000 ton materiaal per jaar geleverd en verwerkt. De humest wordt over het land uitgereden als ruige mest en levert dus een bijdrage aan een goed

bodemleven. De leveranciers van deze groene dienst zijn het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, gemeenten Wormerland, Edam-Volendam en Purmerend.

Daarnaast beraadt HNKL zich op een meer structurele regeling voor groenblauwe diensten. De bestuurlijke besluitvorming hierover moet nog plaatsvinden. In de selectie van kansrijke maatregelen door een extern bureau, scoren vijf maatregelen hoog: aangepast baggeren (bijv. baggerpomp), aanleg en onderhoud van rietoevers, aanleg en onderhoud van natuurvriendelijke oevers, natuurvriendelijk beheer van sloten, kaden etc. en verwerken van maaisel (humest).

Pilot groenblauwe diensten Utrecht West

Bij dit project, betaald door de provincie Utrecht, werken de agrarische natuurverenigingen Lange Ruige Weide, Lopikerwaard e.o. en De Utrechtse Venen samen, ondersteund door DR en DLG-West. De agrarische natuurverenigingen hebben voor uitvoering het loket Utrecht West opgezet, van waaruit een aparte projectleider helpt bij het kiezen van de juiste dienst(en) en het indienen van de aanvraag. Het gaat om zes diensten en twee 'hulpdiensten':

1. Openstelling en onderhoud wandelpaden:
  - intensief: € 115,- per 100 m;
  - extensief: € 77,50 per 100 meter.
2. Beheer Geriefhoutbosjes: € 3.500,- per ha.
3. Vergroten van open water en natuurvriendelijke oevers:
  - eenmalige vergoeding waardedaling: 85% van agrarische marktwaarde;
  - kosten leges en vergunningen;
  - afgraven en verwerken grond; € 6,- per m³.
4. Beheer slootkant en natuurvriendelijke oevers:
  - bestaande slootkanten met flauw talud of terrastalud: € 0,10 per m (kan worden gecombineerd met SNL-randenbeheer);
  - aangelegde NVO zonder productiefunctie: € 0,06 per m².
5. Baggerspuiten: € 30,- per km sloot per werkgang.
6. Soortenbeheer voor de Zwarte stern (plaatsen nestvlotjes):
  - arbeid vlotjes leggen: 5 uur = 137,50 Euro per kolonie;
  - Inkomstenderving: afhankelijk van KVEM-waarde.
7. Raster, plaatsen, verwijderen en afschrijving: € 27,50 per 100 m.
8. Veedrinkplaats: € 50,- per m².

In totaal zijn er 174 aanmeldingen gehonoreerd, goed voor 233 contracten (elke dienst wordt apart gecontracteerd: gemiddeld 1,3 contract per aanvrager). Aanmerkelijk meer contracten dan verwacht zijn afgesloten voor de diensten wandelpaden, beheer geriefhoutbosjes, natuurlijk slootschonen met de hulpdiensten veedrinkplaats en raster, en baggerspuiten. Voor de diensten aanleg en beheer natuurvriendelijke oevers en open water graven is weinig interesse.

Project *Boeren als waterbeheerders (Vechtstreek)*

Een gezamenlijk project van ANLV Vechtvallei en Hoogheemraadschap Amstel Gooi en Vecht om sloten vrijwillig en tegen betaling door agrariërs natuurvriendelijk te laten (her)inrichten en beheren, zodat er meer ruimte komt voor waterberging en natuur. Het wordt met cofinanciering uit de KRW-innovatieregeling uitgevoerd door Waternet, ANV Vechtvallei, Veelzijdig Boerenland, Alterra en Watermaatwerk. De doelen van het project zijn als volgt:

1. Het opstellen van een uitvoeringsmethodiek voor het nemen van maatregelen voor verbetering van het watersysteem (specifiek de KRW) om de inzet van agrariërs (als aanbieders) en de vraag van overheden (als afnemer en KRW probleem eigenaar voor de inrichting van het watersysteem) op elkaar te kunnen afstemmen.
2. Het uitvoeren van natuurvriendelijke inrichtings- en beheermaatregelen door boeren in landbouwgebied om de ecologische kwaliteit te versterken.
3. Het kwantificeren van de effectiviteit van inrichtings- en beheermaatregelen.

Door het Hoogheemraadschap AGV is samen met Vechtvallei een regeling uitgewerkt voor inrichting en beheer:

- een beheerregeling voor het beheren van natuurvriendelijke inrichting: niet alleen van natuurvriendelijke oevers, maar ook van stukjes land (overhoeken afgraven, poelen graven,

moeraszones, etc.), afhankelijk van welke mogelijkheden boeren zien. In overleg met de ANV is deze regeling besproken en definitief gemaakt, zodat hij door de individuele boeren in het gebied opgepakt kan worden. Het streven is geen "starre" beheerregeling aan te bieden. In overleg met de ANV is het duidelijk geworden dat daar enige keuzevrijheid/ flexibiliteit in moet zitten, zodat boeren hem bedrijfsspecifiek (maatwerk) kunnen maken;

- de relevante maatregelen uit de Catalogus groenblauwe diensten zijn in overleg met de ANV toegespitst op het gebied. Het gaat om maatregelen zoals gebruik van de baggerspuit, natuurvriendelijk schonen en vismigrerende maatregelen.

Er is beheerbudget beschikbaar (via het Nationaal Groenfonds) voor een periode van 12 jaar. In onderstaande tabel staan de maatregelen die eind 2011 zijn uitgevoerd. Steeds zijn van de werkelijke uitgevoerde inrichtingsmaatregelen de afmetingen in het veld ingemeten. Op grond van de metingen zijn de vergoedingen voor inrichting uitbetaald.

		NVO (lijnvormig)		dem- pen	overhoeken		VOP*	dui- ker	drink- bak
Totalen:	aantal deelnemers	lengte	m ²	m ²	stuks	m ²	stuks	st.	stuks
Gepland in projectplan	≥25	25.000	50.000	-	-	12.000	-	-	
Vechtvallei en Amstel	20	13.533	36.398	453	36	1.541	17	32	14
Groot Wilnis - Vinkeveen	4	6270**	26.510	0	nvt	nvt	nvt	11	4
Totaal eind 2011	24	19.803	62.908	453	36	1.541	17	43	18

* VOP = visoverwinteringsplek

** in Groot Wilnis – Vinkeveen is geen landbouwgrond afgegraven en als NVO ingericht, maar zijn zogenaamde vooroevers gemaakt, door beschoeiing in de bestaande watergang aan te brengen en achter de beschoeiing de bodem op te hogen met bagger

Pilot groenblauwe diensten ANV's Groningen (Noorderzijlvest)

In Groningen loopt van 2010 tot 2012 een pilot met groenblauwe diensten ter verkenning van draagvlak en uitvoeringsmogelijkheden. Het gaat in beginsel om de volgende vijf diensten:

1. Natuurvriendelijke oevers (NVO's).
2. FAB-randen / akkerranden.
3. Riet laten staan in sloten.
4. Langer vasthouden van water door stuwtdjes.
5. Bodemverbetering (verhogen organische-stofgehalte kleibodem).

De pilot is een samenwerking van de provincie Groningen, het waterschap Noorderzijlvest en BoerenNatuur als vertegenwoordiger van 8 agrarische natuurverenigingen in Groningen.

Pilot blauwe diensten Waterschap Veluwe

In 2011 heeft het waterschap Veluwe besloten om een pilotproject blauwe diensten te starten onder het Gelderse Stimuleringskader Groenblauwe diensten. Dit betekent dat de provincie de helft van de kosten betaalt. De pilot behelst vier diensten:

1. Aanleg van natuurvriendelijke oevers. Vergoeding: € 19,50 per meter.
2. Beheer van natuurvriendelijke oevers. Vergoeding: € 1,92 per meter.
3. Afvoer en verwerking van maaisel uit waterlopen. Vergoeding: € 0,60 per meter.
4. Aangepast akkerrandenbeheer (langs waterlopen). Vergoeding: € 3,08 per meter.

Voor de eerste twee diensten sluit het waterschap een contract voor 12 jaar, voor de twee laatste een contract van 6 jaar. In totaal is er een bedrag mee gemoeid van € 325.000,-.

Deelname van waterschappen aan GBD-regelingen van andere partijen

Het komt ook voor dat waterschappen meebetalen aan stimuleringsregelingen voor groenblauwe diensten van andere partijen. Zo betalen de Brabantse waterschappen De Dommel en Aa en Maas mee aan het Brabantse (provinciale) stimuleringskader voor GBD. De diensten onder deze regeling zijn sterk op landschap gericht, maar er zijn ook enkele watergerelateerde diensten:

1. Inrichting:
  - plaatsen veeraster: € 4,56 per m (regulier raster) resp. € 3,74 per m (elektrisch raster) en € 9,13 per m (schapenraster);
  - graven poel / vergraven oever, verwerken vrijkomende grond: € 5,40 per m³.
2. Onderhoud:
  - weidevogelpoel: € 83,60 per poel (500 – 1.000 m²) resp. € 136,17 per poel (> 1.000 m²);
  - natuuroever riet: € 845,- per ha;
  - natuuroever nat grasland: € 1.290,- per ha.

Een ander voorbeeld is de bijdrage van 4 ton van waterschap Regge en Dinkel aan het Gebiedsfonds 'Boeren voor Natuur' Twickel (Twickelfonds).

Schadevergoedingsregelingen voor waterberging

Inmiddels hebben behoorlijk wat waterschappen een schadevergoedingsregeling in het leven geroepen voor schade door maatregelen van het waterschap, in het bijzonder waar het gaat om waterberging op landbouwgrond. Voor dit laatste heeft de Unie van Waterschappen een format opgesteld, dat inmiddels – in verschillende varianten – door diverse waterschappen (bijv. Aa en Maas, Vallei & Eem, Amstel, Gooi en Vecht, Velt en Vecht, Brabantse Delta, De Dommel, Friesland, Hunze en Aa's, Veluwe) operationeel is gemaakt. Sommige waterschappen hebben hiervoor zeer gedetailleerde vergoedingsberekeningen gemaakt, die rekening houden met het gewas en het tijdstip van inundatie. De nieuwe Waterwet heeft een wettelijke basis gegeven aan dit soort betalingen. Ook Delfland heeft een *Verordening behandeling aanvragen schadevergoeding* (2011), maar die gaat niet specifiek over waterberging. Schaderegelingen hoeven in beginsel niet door Brussel te worden getoetst: voor een 'gevalletje waterschade' mag op basis van taxatie achteraf of doorwrochte berekeningen vooraf gewoon worden betaald. Daarom is waterberging niet opgenomen in de catalogus groenblauwe diensten.

In beginsel mag worden betaald voor:

- planschade: planologische consequenties van de aanwijzing als bergingsgebied in bestemmingsplan, legger etc. die gevolgen hebben voor de waarde of verkoopmogelijkheden van de grond of op de mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling;
- inrichtingsschade: schade (bijv. grondverlies) door inrichting t.b.v. waterberging;
- inundatieschade. Hierbij worden doorgaans twee systemen gehanteerd: jaarlijkse betaling op basis van een vooraf inschatte overstromingsfrequentie of betaling per gebeurtenis op basis van taxatie achteraf.

Belangrijk is dat de Waterwet bepaalt dat schadevergoeding alleen aan de orde is als de schade het gevolg is van bewust beleid of concrete maatregelen van het waterschap (bijv. vastlegging van de functie waterberging in bestemmingsplan en/of legger, aanleg van bergingsvoorzieningen). 'Ongecontroleerde' overstroming (laaggelegen percelen die in natte jaren sowieso onderlopen) komen hiervoor niet in aanmerking. In het Nationaal Bestuursakkoord Water zijn afspraken gemaakt over de te accepteren inundaties:

Bestuursafspraken over inundatiefrequentie en geaccepteerde overschrijding van deze frequentie

functie	norm inundatiefrequentie (eens per .. jaar)	maaiVELDscriterium*
Grasland	10 jaar	5%
Akkerbouw	25 jaar	1%
Hoogwaardige land- en tuinbouw (groenten, glas)	50 jaar	1%
Stedelijk gebied	100 jaar	0%

* percentage land waarvoor het acceptabel is dat vaker inundatie optreedt dan de norm aangeeft

Het '5% laagste maaiveld'-criterium voor grasland betekent dat niet alle schade door inundatie zal worden vergoed: voor de laagst gelegen 5% van het grasland in een gebied (dit is dus een deel van de percelen die bij grote neerslagoverschotten nu al onderlopen) wordt wateroverlast gezien als normale (of althans: te accepteren) situatie en wordt niet betaald voor de bergingsfunctie.

Bijlage 2. De groslijst van maatregelen

Nummer	Naam dienst	Toelichting op dienst	Doelblad:		Doelen:			
			Neuwendiel	Vraag, kwal en kwan.	Looptijd regeling	Techn. / uitvoering / beheer voorwaarden	Prioriteit	resultaten schifting en clustering
1	Grond beschikbaar stellen voor calamiteitenberging	het gaat hier om grote gebieden (gehele polders) met een lage overstromingsfrequenties (eens per 50 - 100 jaar)	-	Geen vraag.	Progr. Voldoende water: Bezemstelsysteem is zo goed als op orde.	Geen vraag	middel	B-lijst
2	Grond beschikbaar stellen voor piekberging	het gaat hier om kleinere gebieden met een hogere overstromingsfrequentie (pakweg eens per 10 jaar) ter voorkoming van wateroverlast elders	-	Polders op orde voor het klimaat van 2050, beperkte polderberging-sopgave	Progr. Voldoende water, Waterstructuurplan 2009	Laag	hoog	dienst 1
3	Poelen aanleggen in open verbinding met sloot	Hiermee wordt de oppervlakte open water - en daarmee de bergingscapaciteit op polderniveau - toe	natuur	Polders op orde voor het klimaat van 2050, beperkte polderberging-sopgave	Progr. Voldoende water, Waterstructuurplan 2009	Laag	laag	B-lijst
4	Verbreiden sloten, afgraven overhoeken	idem	-	Polders op orde voor het klimaat van 2050, beperkte polderberging-sopgave	Progr. Voldoende water, Waterstructuurplan 2009	Laag	laag	B-lijst
5	Verflauwen sloottaluds / aanleg natuurvriendelijke oevers	Verflauwen van het talud heeft een grotere bergingscapaciteit en meer kansen voor natuur (gradient nat-droog)	natuur	Aanleggen van nvo's. Watersysteem robuust en veerkrachtig	Waterstructuurplan 2010-2015	Middel	hoog	B-lijst
6	Voorraadbberging / seizoensberging / waterconserving	langer vasthouden van regenwater in natte perioden t.b.v. drogere perioden, minder inlaat van gebiedsveemd water	-	Polders op orde voor het klimaat van 2050, beperkte gebiedsveemd-sopgave	Progr. Voldoende water, Waterstructuurplan 2009	Laag	??	B-lijst
7	Verminderen bemesting (bovenwettelijk)	tengedingen van de emissies van meststoffen naar het grond- en oppervlaktewater in een hoger tempo dan de wet voorschrijft	milieu	Pilot mesbouw stroken, er is teveel stikstof, fosfaat, nikkel, koper en zink. Verminderen (in)directe lozingen	Progr. Schoon Water, Waterstructuurplan 2009	Geen vraag	hoog	B-lijst
8	Verminderen bestrijdingsmiddelengebruik (bovenwettelijk)	idem	milieu	er is teveel stikstof, fosfaat, nikkel, koper en zink	Dit is binnen de landelijk vastgestelde normen.	Geen vraag	hoog	B-lijst
9	Aanleg bufferzones langs waterlopen (bovenwettelijk)	instellen van mest- en/of spuitrijke zones langs waterlopen, breder dan het Lozingenbesluit voorschrijft	milieu	er is teveel stikstof, fosfaat, nikkel, koper en zink	Dit is binnen de landelijk vastgestelde normen.	Geen vraag	hoog	dienst 2
10	Verwijderen en eventueel verwerken van kroos	bijdrage aan waterkwaliteit en waterleven, er is een pilot bioverwerking biomassa bij HDD.	milieu, natuur	Afzetten van biomassa	Progr. Schoon water	Geen vraag	hoog	dienst 3a
11	Aanleg en onderhoud van heiofentfilters: grootschalig, op gebiedsniveau (zuiveren inlaaiwater of riooloverstorten)	grotere rivervelden, aangelegd bij inlaatpunten van riooloversorten, zuiveren het ingelaten water en kunnen interessante natuur opleveren	-	Geen vraag	Ontvangsverplichting vanuit de Keur voor primaire watergangen. Maaiseel verwerken van NVO's wordt nu afgevoerd. Mogelijk een dienst. Wordt nu proef gedaan. Alleen verwerken is een vraag. Verwijderen niet. Aanpassen dienstomschrijving.	Geen vraag	laag	B-lijst
12	Aanleg en onderhoud van heiofentfilters: kleinschalig, op bedrijfsniveau (zuivering erfwater)	kleine rivervelden, aangelegd bij het erf, zuiveren op bedrijven die niet op het riool zijn aangesloten het erfwater (bedrijfsafvalwater) en kunnen interessante natuur opleveren	natuur	Geen vraag		Geen vraag	hoog	B-lijst
13	Baggeren / wegwerken achterstallig onderhoud	Als er achterstallig baggeronderhoud is, kan het wegwerken daarvan belangrijk bijdragen aan de waterkwaliteit.	milieu, natuur	Geen vraag, er is geen achterstallig onderhoud.		Geen vraag	hoog, maar alleen op klei	dienst 5a

Nummer	Naam dienst	Toelichting op dienst	Doelblad:		Boeren:				
			Nevendoeel	Vraag, kwal en kwan.	Looptijd regeling	Techm. / uitvoering / beheer voorwaarden	Prioriteit	resultaten schifting en clusering	
14	Inzet baggerspuit	De baggerspuit is een 'boerenmachine' waarmee de bagger als meststof (ver) op het land terecht komt.	milieu	Ecologische beheer en onderhoud	Waterstructuurplan 2009	Geen vraag	Geen vraag	hoog	B-lijst
15	Ultimijnen van landbouwgrond (fostaat)	Door fosfaatbemesting achterwege te laten en door gewassen te telen die (veel) fosfaat onttrekken (waaronder gras), kunnen fosfaatrijke gronden minder fosfaatrijk worden.	milieu, bodem	er is teveel stikstof, fosfaat, nikkel, koper en zink	Waterstructuurplan 2009	Geen vraag	Voldoen aan KRW en GEP. Dit is binnen de landelijk vastgestelde normen.	laag	B-lijst
16	Selectief (individueel) opzetten waterpeil	Daar waar een grondgebruiker anno heeft en de situatie het toelaat (bijv. in een afgescheiden peltvak, een onderbemaling of sloot) kan het peil plaatselijk worden opgezet.	natuur, bodem	Watersysteem robuust en veerkrachtig	Waterbeheerplan 2010-2015	Geen vraag	Rechtsongelijkheid.	laag	B-lijst
17	Hogere zomerpeilen (op gebiedsniveau)	Het gaat hier om een hoger polderpeil in de zomerperiode (geen individuele maatregel, maar een waterschapsmaatregel).	natuur, bodem	Watersysteem robuust en veerkrachtig	Waterbeheerplan 2010-2015	Laag	Pelibeheer?	laag	B-lijst
18	Verhogen drainagebasis	Daar waar drainage aanwezig is, heeft het verhogen van de drainagebasis een peilverhoging tot gevolg.	bodem			Geen vraag		laag	B-lijst
19	Aanleg onderwaterdrainage	Onderwaterdrainage (het aanleggen van drainage onder het niveau van het slootpeil) dempt in veengebieden de verschillen tussen grondwater- en slootpeil in de zomer en vertraagt daarmee de inklinking van het veen.	bodem			Geen vraag		middel tot hoog	B-lijst
20	Dynamisch pelibeheer	In het pelibeheer wordt - binnen bepaalde marges - geanticipeerd op extreme regenval (door vroeg te gaan malen) of juist op droogte (door water lanker vast te houden).	natuur, bodem	Watersysteem robuust en veerkrachtig	Waterbeheerplan 2010-2015	Laag		?	B-lijst
21	Aanleg en onderhoud van natuurvriendelijke oevers: landinwaarts (vergraven talud)	Het talud wordt landinwaarts verlaagd (er wordt een plasbodem of terraslaag gegraven), waardoor de gradient van nat naar droog wordt verlengd en er extra kansen ontstaan voor natuur (eventueel extra bergingscapaciteit).	waterberging	Realisatie nvo's	Progr. Schoon Water, Waterstructuurplan 2009	Middel	Aanleg NVO lastig. PIB navragen. Onderhoud NVO's primaire watergangen verder uitwerken.	hoog	aanleg: dienst 4; beheer: dienst 5a
22	Aanleg en onderhoud van natuurvriendelijke oevers: waterinwaarts (beschoeiing)	Waterinwaarts wordt een beschoeiing geplaatst, waarachter zich (eventueel door nietplant) een moerasstrook ontwikkelt. Extra kansen voor natuur en natuurlijke beschoeiing (gaat afkalking tegen).	-	Realisatie nvo's	Progr. Schoon Water, Waterstructuurplan 2009	Middel	Aanleg NVO lastig. PIB navragen. Onderhoud NVO's primaire watergangen verder uitwerken.	??	aanleg: dienst 4; beheer: dienst 5a
23	Natuurvriendelijke slootwoning, aangepast materiaal	Inzet van materiaal (als alternatief voor de dichte slootbak) waarmee precisiewerk kan worden geleverd en dat betere kansen biedt voor dieren om te ontsnappen (bijv. maakorf, ecoreniger).		Ecologische beheer en onderhoud	Waterstructuurplan 2009	Geen vraag	Valk samen met onderhoud aan watergangen. Ecologische manier van werken kan daarbij verder worden uitgewerkt.	hoog	dienst 5a
24	Natuurvriendelijke slootwoning, aanpassen schoningsfrequentie	Verlaging van de schoningsfrequentie ter wille van het slootleven, om het jaar schonen, eventueel kanten om en om (elk tweejaarlijks) schonen.		Ecologische beheer en onderhoud	Waterstructuurplan 2009	Geen vraag	Keuraanpassing voor overige watergangen. Geen dienst omdat er minder werk wordt verricht???	hoog?	dienst 5a

Nummer	Naam dienst	Toelichting op dienst	Doelfland: Nevendoel	Vraag, kwal en kwan.	Looptijd regeling	Techn. / uitvoering / beheer voorwaarden	Prioriteit	Beveiliging:	
								Prioriteit	resultaten schifting en clustering
25	Inzet van nestvogels voor de zwarte stern	Zwarte sterns broeden - bij aanwezigheid van kraaijkester - ook heel goed op kunstmatige nestvogels, die door veehouders in de sloot kunnen worden geplaatst op plekken die voor sterns kansrijk zijn.	-	Geen vraag			Geen vraag	laag	B-lijst
26	Aanleg van paaiplaatsen voor vissen	Kunstmatige paaiplaatsen kunnen worden aangelegd door de waterbodem licht heilend te maken, waardoor zich hier vegetatie ontwikkelt.	-	Verbeteren leefomstandigheden vissen, dmv vergroten vismigratie, aanleg paaiplaatsen, wegvangen dominante soorten	Progr. Schoon water, Waterstructuurplan 2009	Onderhoud aan vispaaiplaatsen en putten?	Hoog	laag?	bielst 4
27	Aanleg van putten voor overwintering vissen (viskuilen)	Door de waterbodem plaatselijk te verdiepen, kunnen vissen en amfibien hier (makkelijker) overwinteren.	-	Verbeteren leefomstandigheden vissen, dmv vergroten vismigratie.	Progr. Schoon water, Waterstructuurplan 2009	?	Middel	laag?	bielst 4
28	Vistrappen aanleggen bij stuwen, aanleggen ecosluizen en ecodijkers	Een vistrap is een geleidelijke overbrugging (in verschillende trappen) van een voor vissen onoverbrugbaar peilverschil tussen (delen van) waterlopen. Een ecosluis is een verbinding tussen een hoofdwaterloop en een lager gelegen polder (met een traag verloop), een ecodijker is dijk met een relatief grote diameter en afsluitbare delen zodat de stroming gering is.	-	Verbeteren leefomstandigheden vissen, dmv vergroten vismigratie.	Progr. Schoon water, Waterstructuurplan 2009	?	Middel	hoog, vooral duikers	bielst 4
29	Gemalen visvriendelijk maken	In een visvriendelijk gemeel worden de vissen 'omgeleid' zodat ze niet in aanraking komen met de bewegende delen.	-	Verbeteren leefomstandigheden vissen, dmv vergroten vismigratie.	Progr. Schoon water, Waterstructuurplan 2009	Wat is een gemeel. Windmolten? Polder/boezemgemaal geen mogelijkheid.	Middel	laag	B-lijst
30	Aanleg drinkplaatsen of plaatsen drinkbakken voor vee	Deze maatregelen sturen het vee in zijn drinkgedrag. In het eerste geval wordt nog wel uit de sloot gedronken, maar op geconcentreerde plekken. In het tweede geval wordt (bijna) helemaal niet meer uit de sloot gedronken. In beide gevallen wordt vertapping en bemesting van de oever sterk teruggedrongen.	bodem				Geen vraag	hoog	bielst 4
31	Plaatsen en onderhouden van een veerster	Deze maatregel heeft hetzelfde effect als de voorgaande.	bodem				Geen vraag	??	bielst 4
32	Onderhoud van waterlopen (regulier)	Agrariers onderhouden waterlopen die tot dusverre door Defland zelf (c.q. door een aannemer) worden onderhouden.		Ecologisch onderhoud door darden in de haartwater van het systeem	Progr. Schoon Water,	Aaneengesloten stukken, kwaliteit, een contactpersoon, kostenneutraal, veiligheid, inkoopcheck.	Hoog	hoog	bielst 5
33	Onderhoud waterkeringen (dijken, kaden) regulier	Agrariers onderhouden dijken en kaden (door middel van maaien en/of beweiden) die tot dusverre door Defland zelf (c.q. door een aannemer) worden onderhouden.		Basistaak		Aaneengesloten stukken, kwaliteit, kostenneutraal, veiligheid, inkoopcheck.	Hoog	hoog	bielst 5
34	Onderhoud waterkeringen, natuurvriendelijk	Als 33, maar dan met aangepast beheer (extensief beweiden, laat maaien).		Basistaak is al op ecologisch verantwoorde wijze.		Zelfde als 33. Verder uitwerken.	Hoog	hoog	bielst 5
35	Onderhoud nietoever: regulier	Agrariers onderhouden nietoever (door maai-beheer) die tot dusverre door Defland zelf (c.q. door een aannemer) worden onderhouden.		Basistaak		Aaneengesloten stukken, kwaliteit, kostenneutraal, veiligheid, inkoopcheck.	Hoog	?	bielst 5

Nummer	Naam dienst	Toelichting op dienst	Delfland:		Boeren:			
			Nevendoel	Vraag, kwal en kwan.	Looptijd regeling	Techn. / uitvoering / beheer voorwaarden	Prioriteit	Prioriteit
36	Onderhoud riolevoers: natuurvriendelijk	Als 36, maar dan met aangepast beheer (gefaseerd maai-beheer, zodat een aandeel overjarig riet ontstaat).	Basistaak is al op ecologisch verantwoorde wijze.		Zelfde als 36. Verder uitwerken.	Hoog	?	blenst 5
37	Onderhoud terreinen (paden, bergingen)	Agrariers onderhouden paden en waterbergingen die tot dusverre door Delfland zelf (c.q. een aannemer) worden onderhouden.			Aaneengesloten stukken, kwaliteit, een contactpersoon, kostenneutraal, veiligheid, Inkoopcheck.	Hoog	laag	blenst 5
38	Onderhoud van stuwtjes	Agrariers onderhouden stuwen die tot dusverre door Delfland zelf (c.q. een aannemer) worden onderhouden.	Basistaak		Bediening of onderhoud? TA - stuwbediening.	Laag	hoog	B-lijst
39	Vangen van mollen en muskusratten	Agrariers vangen mollen en muskusratten die tot dusverre in opdracht van Delfland door anderen worden gevangen	Ligt nog bij provincies, wordt overgedragen aan HH. Omvang en vraag onbekend		Nog geen vraag	Geen vraag	laag	B-lijst
40	Verwerken / benutten van maaisel	Maaisel uit oevers en sloten, van bermen en paden wordt vaak naar de groenstort gebracht. Dat is duur en zonde van het materiaal. Er zijn mogelijkheden om het - al dan niet gecomposteerd - te gebruiken in de landbouw.	Afzetten van biomassa	Progr. Schoon water	Zelfde als nummer 10. Ontvangsverplichting vanuit de Keur voor primaire watergangen. Maaisel verwerken van NVO's wordt nu afgevoerd. Mogelijk een dienst. Wordt nu proef gedaan.	Hoog	verzamelen hoog, verwerken laag	blenst 3b
41	Opslag (injectie) van zoet water in diepe (zoute of brakke) waterlagen	Zoet water kan tijdelijk worden opgeslagen in diepe waterlagen, die doorgaans zout of brak zijn. Wanneer het nodig is, wordt het weer opgepompt. Kan vanwege de kosten eigenlijk alleen uit voor intensieve teelten.				Geen vraag	??	B-lijst
42	Mestverwerking	Mestverwerking (op bedrijfs of gebiedsniveau) kan de emissie van meststoffen naar grond- en oppervlaktewater verminderen.				Geen vraag	hoog	B-lijst
43	Bezinkputten, scheiding van olie en vet	Aanleg van IGA-systemen (bezinkput, septic tank) met scheiding van oliën en vetten verbeteren de waterkwaliteit daar waar er water niet op het riool kan worden gesloosd.			Voldoen aan wettelijke normeringen	Geen vraag	hoog	B-lijst
44	Verwerken/Bergen van bagger		vermindere van stortingskosten bagger	Begroting		Hoog		blenst 3c

 prioritering van beide kanten (midden)hoog
 prioritering Delfland (midden)hoog, boeren laag
 prioritering Delfland laag, boeren (midden)hoog
 (blanco) prioritering van beide kanten laag

Bijlage 3. Groenblauwe diensten en de gedragscode voor de waterschappen

De Flora- en Faunawet verplicht overheden en sectoren die werken uitvoeren tot het opstellen van gedragscodes. Deze moeten door het ministerie worden goedgekeurd. In 2006 is de gedragscode voor de waterschappen goedgekeurd. Deze bevat een groot aantal richtlijnen waaraan waterschappen zich behoren te houden bij de uitvoering van werken in de sfeer van inrichting en onderhoud. De 'zwaarte', van de bepalingen hangt mede af van de soorten die in het geding zijn. De gedragscode kent 3 tabellen met soorten:

- een tabel met meer algemene soorten, waarvoor de gedragscode niet relevant is;
- een tabel met meer bijzondere soorten, waarvoor werkzaamheden een lichte toets moeten ondergaan op hun effect op de instandhouding van deze soorten;
- een tabel met soorten die in de Habitatrictlijn worden genoemd, waarvoor een zwaardere toets geldt op de instandhoudingseffecten.

Een gedragscode voor de landbouw is al jaren in de maak, maar is nog steeds niet officieel vastgesteld.

Voor de waterschappen gelden onder meer de volgende bepalingen (zie ook de 'kalender' op de volgende bladzijde):

1. Maaien van dijken, bermen en schouwpaden:
  - maaien bij voorkeur na 15 juli en voor 15 maart;
  - maaien eventueel vanaf 1 juni, mits goed wordt gelet op aanwezige dieren en juridisch zwaarder beschermde planten (deze moeten alle worden gespaard);
  - maaien tussen 15 maart en 1 juni alleen als het echt niet anders kan en met uiterste voorzorgsmaatregelen;
  - bij aanwezigheid ringslang maaien uitstellen tot na 15 september;
  - bij afzetten van maaisel in het land rekening houden met daar aanwezige soorten.
2. Schoneren van waterlopen en oevers (natte profiel):
  - bij voorkeur tussen 15 juli en 1 november; in november en december alleen als watertemperatuur nog boven 10° C is;
  - tussen 1 juni en 15 juli alleen als er voldoende beschermingsmaatregelen worden genomen voor juridisch zwaarder beschermde (broed)vogels en planten;
  - tussen half maart en 1 juni alleen als 't niet anders kan en met strikte bescherming;
  - schoneren gebeurt zo dat water en daarin aanwezige dieren en plantenzaden terug kunnen stromen;
  - bij deponeren op de kant: uitkijken voor hier aanwezige dieren en planten, dieren in schoningsmateriaal in beginsel twee dagen de kans geven om te ontsnappen.
3. Baggeren:
  - in beginsel uitvoeren tussen 15 juli en 1 november (bij voorkeur in september of oktober), eventueel in november en december als water nog > 10° C is;
  - eventueel tussen 1 juni en 15 juli of tussen 1 november en 15 maart, mits het gefaseerd en kleinschalig plaatsvindt en minimaal 25% van het leefgebied wordt gespaard;
  - tussen half maart en half juli alleen als 't niet anders kan en met uiterste voorzorg.
4. Begrazen: rekening houden met aanwezigheid van zwaarder beschermde soorten, zo nodig veebezetting terugbrengen, soort vee aanpassen en/of stukken uitrasteren.
5. Graafwerkzaamheden etc.: in beginsel buiten broedseizoen (15 maart – 15 juli), anders strikte bescherming toepassen. Op plekken waar beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren aanwezig zijn: in beginsel uitvoeren in periode 1 november – 1 april.

	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December
Onderhoud												
Maaien bermen, dijken en schouwpaden												
Schonen van het natte profiel												
Baggeren van bodems en herprofilering												
Herstelwerkzaamheden (1.)												
Begrazen (2.)												
Snoeien en dunnen van opgaande beplanting												
Onderhoud waterkeringen												
Onderhoud verhardingen (3.)												
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting												
Verwijderen van bovengrond/ graven (4.)												
Sloop van kunstwerken en gebouwen (5.)												
Bouwactiviteiten (6.)												
Afdammen, dempen, vergraven van watergangen												

- Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
- 2e voorkeursperiode: 'ja, mits'. Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen.
- 3e voorkeursperiode: 'nee, tenzij'. Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

- (1.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (2.) Begrazingsdruk (aantal dieren en periode) en keuze diersoort aanpassen op voorkomen van juridisch zwaarder beschermde soorten.
- (3.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (4.) Bij het voorkomen van juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren moet de periode van winterrust vermeden worden.
- (5.) Rekening houden met groeiplaatsen van beschermde muurplanten en voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, steenmarters en vleermuizen.
- (6.) Rekening houden met voortplanting van vogels en beschermde zoogdieren en amfibieën.

